

Pr. Florin DRĂGOI

**ADMINISTRAȚIA BISERICESCĂ PROVIZORIE ÎN
CADRILATER ÎN TIMPUL ARHIEREULUI
VARTOLOMEU STĂNESCU BĂCĂOANUL**

**The Provisional Church Authority in the Southern Dobruja Region during the
Time of the Bishop Vartolomeu Stănescu Băcăoanul**

Abstract: In the aftermath of the Peace Treaty of Bucharest from 1913, Romania integrated within its boundaries the region of Southern Dobruja, also called Cadrilater. The area was extremely complex from an ethnic composition standpoint and raised a number of issues with regards to its integration within the Romanian state. In parallel with the administrative integration of the region, the church integration within the Romanian Orthodox Church of the Christians from the area was made at the same time. A similar endeavor had taken place, starting in 1878, in the counties of Tulcea and Constanta, under the coordination of the Bishopric of the Lower Danube, which also administered the Southern Dobruja region for a while.

Until its full integration within the Romanian Orthodox Church, in Southern Dobruja there was a provisional church authority led by one of the most important Romanian bishops from the XXth Century: Vartolomeu Stănescu. This study describes in detail his activity as the leader of the administration of the provisional church authority from Southern Dobruja.

Keywords: Vartolomeu Stănescu, Southern Dobruja, Romanian Orthodox Church, Bishopric of the Lower Danube

*

Sub denumirea de *Cadrilater* este cunoscut teritoriul, care – în urma Războaielor balcanice dintre anii 1912-1913 – prin Pacea de la București din 28 iulie/10 august 1913 a fost anexat României.

Vechi ținut locuit de români, el a cunoscut timp de douăzeci și șapte de ani – din 1913 până în anul 1940, când România a fost obligată să-l cedeze Bulgariei – un reviriment cultural, economic, social și religios care i-a influențat

evoluția până în zilele noastre. Aici Biserica Ortodoxă Română a desfășurat o rodnică activitate misionară, asemănătoare celei din județele Tulcea și Constanța – care alcătuiau ceea ce în epocă purta numele de *Dobrogea Veche* – și care au intrat în componența României în anul 1878. În cele două teritorii – *Cadrilaterul* și *Dobrogea Veche* – vom întâlni, din punct de vedere bisericesc, aceleași probleme cărora Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române – prin reprezentanții săi – va căuta să le găsească soluții asemănătoare.

Episcopii Dunării de Jos – Iosif Gheorghian (1879-1886), Partenie Clinceni (1886-1902), Pimen Georgescu (1902-1909) și Nifon Niculescu (1909 – 1 ian. 1922) – dacă ar fi să ne referim doar la promotorii misiunii bisericești în Dobrogea în perioada 1878-1913 au adoptat, în linii mari, aceleași măsuri pe care le vom regăsi și în proiectele arhierelui delegat de Sfântul Sinod, pentru organizarea vieții bisericești din Cadrilater. Din cauza similarităților întâlnite în cele două teritorii românești – pe parcursul lucrării noastre – vom face referiri la situația și la activitatea din Dobrogea, alcătuită din județele Constanța și Tulcea.

În general, misiunea Bisericii Ortodoxe Române din Cadrilater s-a desfășurat pe două direcții: organizarea vieții bisericești într-un teritoriu înțelenit, datorită faptului că administrația bulgărească era impregnată de secularism și influențată de ideologia socialistă, care se manifesta tot mai acut în Rusia începutului de secol XX. Un autor din epoca respectivă nota chiar faptul că Biserica Bulgariei se confrunta cu mari dificultăți în ceea ce privește misiunea, cauza acestora fiind *disprețul și mânia* manifestate de aparatul de stat față de Biserică. Redăm în continuare o parte a acestui text pentru că este evocator în ceea ce privește situația Bisericii din Cadrilaterul supus bulgarilor: *Bisericile nu mai sunt frecventate, posturile nu mai sunt ținute și lumea oficială nu se sfieste de a arăta către cele religioase nu indiferență, dar chiar dispreț și mânie. Grație unui mare număr de gimnazii ale statului, în care lumea didactică în totalitatea ei este necredincioasă și revoluționară, ateismul a străbătut și străbate cu ușurință masa poporului și ca urmare s-au văzut învățătorii și institutorii unui întreg județ, adunați în congres în anul 1902, votând aproape în unanimitate nu înlăturarea religiei din școli, ci distrugerea ei¹.*

La finalul **Raportului general către Sfântul Sinod privind Administrația bisericească din noul teritoriu dobrogean pentru intervalul de la (sic!) noiembrie 1913 – ianuarie 1914**, Vlădica Vartolomeu Stănescu, arhierul-delegat al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru Cadrilater,

¹ Badea MANGĂRU, „Bulgaria din punct de vedere istorico-religios“, în *B.O.R.*, nr. 4/1914, p. 428.

semnala aceeași stare dificilă în care se afla Biserica la data anexării acestui ținut la România: *În mod general, însă pot afirma că starea bisericească găsită de noi în noul teritoriu lasă așa de mult (de) dorit din toate punctele de privire, încât nimănui nu-i poate fi greu să vadă la ce dezastru se expune o Biserică laicizată și la ce dezastru sufletesc se expune, de asemenea, un popor întreg cu o Biserică laicizată cum e, de pildă, poporul bulgar, năpădit de socialism și de toți germeii de răzvrătire sufletească și socială, până chiar și în școalele primare de la sate*².

Așadar, efectelor unei astfel de politici predominant atee, care avea să aducă prejudicii grave vieții religioase popoarelor din Rusia, dar și din Europa Centrală și de Est în perioada interbelică și cea postbelică, vor trebui să-i facă față – deopotrivă – Biserica Ortodoxă Română și Statul român în Cadrilater. Relația Bisericii și a administrației românești laice s-a caracterizat printr-o colaborare foarte fructuoasă în acest sens. Opinăm că Vlădica Vartolomeu era, la vremea aceea, singura personalitate bisericească în măsură de a da o orientare favorabilă lucrării bisericești în acel colț de țară românească. Studiile sale strălucite la Paris și în țară, dar și capacitățile native, dublate de o disponibilitate pentru muncă până la epuizare, îl vor recomanda pentru misiunea deosebit de grea pe care o avea de îndeplinit în noul teritoriu dobrogean. Episcopul Vartolomeu a conlucrat cu puterea seculară în cele câteva luni cât a fost arhiepiscop-delegat al Sfântului Sinod în Cadrilater, conform principiilor enunțate în lucrarea sa, ***Scurte încercări de creștinism social***, potrivit căruia *Statul și Biserica nu sunt numai două instituțiuni, pe care le poți preface după voință și chiar să le poți înlătura, ca în concepția romantică, ci sunt mai ales două funcțiuni sociale* (în concepția sociologiei secolului al XX-lea – n.n.), *care trebuie să-și aibă organele lor corespunzătoare*³. Deși *spiritul vremii* crea o ruptură și neprietenie între moștenirea Crucii și moștenirea și bunul vremelnic al neamurilor – însuși sufletul nației – după gândirea tânărului ierarh trebuie să se angajeze să *înavuțească și să împace* aceste două moșteniri, a căror expresie instituțională erau Biserica și statul; contrariul acestui scop ducea la crearea – în rândul popoarelor – a unor *stări de dezechilibru*, precum și la acea atmosferă de

² Arhiepiscopul Vartolomeu S. BĂCĂOANUL, „Raportul general către Sfântul Sinod privitor la Administrația bisericească din noul teritoriu dobrogean pentru intervalul de la (sic!) noiembrie 1913 – ianuarie 1914“ (se va cita în continuare *Raportul...*), în *B.O.R.*, nr. 2/1914, p. 172; vezi și *Arhiva Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române* (se va cita în continuare *A.S.S.*), dosar nr. 136/1914, f. 427v.

³ Arhiepiscopul Vartolomeu S. BĂCĂOANUL, *Scurte încercări de creștinism social* (se va cita în continuare *Scurte încercări...*), Atelierele grafice SOCEC & Co., Societate Anonimă, București, 1913, p. 57.

conviețuire din care se nasc cauzele *tulburărilor și viciilor celor mai istovitoare*⁴.

În paginile următoare vom prezenta lucrarea organizatorică și misionară a Bisericii Ortodoxe Române desfășurată în Cadrilater, punctând câteva aspecte relevante ale acesteia. Nu vom reuși să expunem exhaustiv tema respectivă; în primul rând, datorită parcimoniei cu care membrii Administrației bisericești românești din Cadrilater au înregistrat progresele obținute în perioada de care ne ocupăm. Este însă posibil ca unele documente să se fi pierdut ca urmare a încetării activității Administrației bisericești provizorii, ocazie cu care dosarele ar fi trebuit înregistrate în arhiva actualii Arhiepiscopii a Dunării de Jos, după ce – în prealabil – vor fi fost transportate la Galați. Din păcate, în orașul de la Dunăre se găsesc prea puține acte privitoare la această lucrare.

Documentele fundamentale relevante referitoare la activitatea misionară propriu-zisă – care ne interesează cu prioritate – pe care le-am putut cerceta sunt două: *Raportul general* prezentat Sfântului Sinod de Vlădica Vartolomeu, pe care l-am citat anterior, publicat în revista *Biserica Ortodoxă Română* (XXXVIII, nr. 7/1914, pp. 159-172)⁵ și o *Carte pastorală destinată clerului și creștinilor dreptmăritori de Răsărit din noul teritoriu dobrogean*, publicată, de asemenea în același periodic bisericesc (XXXVIII, nr. 10/1914, pp. 752-771); precizăm că arhiepiscopul Vartolomeu fusese numit, la 24 mai 1912, redactor al publicației oficiale a Bisericii Ortodoxe Române⁶.

Câteva documente cuprinzând date referitoare la organizarea bisericească găsim și în arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos: dosarul nr. 2213 pe anii 1913-1914. Vom folosi în redactarea lucrării și documente din perioada imediat următoare activității arhiepiscopului Vartolomeu Stănescu, pentru a observa efectele măsurilor luate de energicul ierarh; din păcate și aceste documente, de asemenea, sunt sărace în informații. Ele sunt importante pentru a ne ajuta să

⁴ Arhiepiscopul Vartolomeu S. BĂCĂOANUL, *Scurte încercări...*, pp. 12-13; *Cuvântarea Arhiepiscopului Vartolomeu S. Băcăoanul rostită în Sfânta Mitropolie a Moldovei și Sucevei la primirea cârjei arhiericești din mâinile Înalt Preasfințitului Pimen și în prezența Preasfințitilor lor episcopi hirotonisitori Nifon al Dunării de Jos și Teodosie al Romanului* (se va cita în continuare *Cuvântarea...*), „Minerva“, Institut de Arte Grafice și Editură, București, 1912, pp. 23-25.

⁵ Vezi, același *Raport* dactilografiat, în *A.S.S.*, dosar nr. 136/1914, ff. 407r-410v; 425r-427v.

⁶ Gherasim CRISTEA, Episcopul Râmnicului, *Vistierie de cuvinte*, Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2004, p. 242; vezi și Pr. Dumitru CRISTESCU, *Viața și înfăptuirile Prea Sfințitului Episcop Vartolomeu până la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Tipografia „Episcopul Vartolomeu“, Râmnicu Vâlcea, 1936, p. 54. Adresa Sfântului Sinod purta numărul 129.

intuim dificultățile pe care le-a întâmpinat Vlădica Vartolomeu în lucrarea sa misionară și organizatorică. Și să înțelegem prețul bunelor rezultate pe care le va fi obținut în această slujire misionară de pionierat. Nu vor lipsi din bibliografie lucrări legate de aspecte istorice, organizatorice, etnografice despre teritoriul anexat României în anul 1913, care cuprind date menite să faciliteze cunoașterea spațiului în care a activat *Administrația bisericească* provizorie în Cadrilater, dar și prezentarea unora dintre problemele cu care aceasta s-a confruntat. Am consultat, de asemenea și actele înregistrate în dosarele din arhiva Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, sub numerele 133, 136 și 137 (anii 1913-1914), care conțin date privitoare la activitatea Episcopului Vartolomeu în noul teritoriu dobrogean și a succesorului său – arhiereul Meletie Constanțeanul – precum și acele referiri la organizarea administrativă realizată de Episcopul Nifon Niculescu.

Așa cum am amintit, două au fost coordonatele principale ale lucrării misionare în noul teritoriu: *organizarea administrativă a Bisericii și întărirea elementului românesc* în acest spațiu misionar, fiecare dintre acestea fiind majore din punctul de vedere al creării unui climat favorabil viitoarelor acțiuni întreprinse pe tărâm pastoral-misionar. Pentru atingerea acestor scopuri, Vlădica Vartolomeu a fost sprijinit de prefectii celor două județe componente ale Cadrilaterului – Durostor și Caliacra – dar și favorizat de funcția de Administrator al Casei Bisericii – pe care o deținea, începând cu 1 noiembrie 1912⁷ – organism creat în anul 1902 printr-o lege propusă de Ministrul Instrucțiunii Publice și Cultelor – Spiru Haret (1851-1912) – și care a dăinuit până în anul 1921⁸. Printre altele, acest for guvernamental condus de Vlădica Vartolomeu se ocupa și de gestionarea fondurilor alocate de guvern cultelor – din care o mare parte reveneau Bisericii Ortodoxe Române ca *Biserică dominantă* – fapt care crea posibilitatea administrării acestora în folosul misiunii ecleziiale din teritoriul dobrogean de care ne ocupăm. Menționăm că Vartolomeu Stănescu este primul cleric⁹, care a ocupat această funcție.

Tactul pastoral cu care tânărul și neobositul arhiereu a lucrat în acest spațiu misionar și prin care a reușit – așa cum mărturisea, *cu multă răbdare* și

⁷ Decretul regal nr. 4636 din 1912. Vezi Pr. Dumitru CRISTESCU, *Viața și înfăptuirile Prea Sfințitului Episcop Vartolomeu până la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Tipografia „Episcopul Vartolomeiu”, Râmnicul Vâlcea, 1936, p. 56.

⁸ Pr. prof. dr. Mircea PĂCURARIU, *I.B.O.R.*, vol. III, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 120; *Enciclopedia Ortodoxiei...*, p. 157.

⁹ Arhiereul Vartolomeu S. BĂCĂOANUL, *Scurte încercări...*, p. 64.

fără convulsii – să introducă în viața bisericească multietnică de acolo și pe cea românească, se constituie într-o paradigmă demnă de urmat; chiar dacă în România de astăzi nu se mai pune, cel puțin în perioada apropiată, problema redobândirii vreunui teritoriu, aceasta nu reprezintă un motiv pentru a evita abordarea acestui subiect. Dimpotrivă, ne interesează să aprofundăm experiența și tactul înaintașilor în această privință.

Cadrilaterul: denumire, istoric, organizare administrativă, prezență românească, poziție geografică, date statistice

Cadrilater, Dobrogea de Sud sau Dobrogea Nouă sunt nume care desemnau partea de sud a teritoriului cuprins între Dunăre și Marea Neagră, socotit a fi un «*apendice al Asiei, transplantat în Europa de sud-est*»¹⁰, *adică un spațiu de intersectare a popoarelor și a culturilor... Efectiv, o entitate geografică de către fiecare dintre cele două țări care și-au disputat supremația asupra regiunii: România și Bulgaria, limita de sud a Cadrilaterului întinzându-se dincolo de granița din 1913, până în zona râului Provadia*¹¹. Istoricul Valentin Ciorbea a refuzat ambele denumiri date teritoriului ocupat de județele Durostor și Caliacra anexate României în anul 1913 – *Cadrilater și Dobrogea Nouă* – pe motiv că *ele creează impresia falsă că am avea de a face cu o regiune distinctă*¹² de Dobrogea județelor Tulcea și Constanța. De fapt, ceea ce în epocă purta denumirea de *Cadrilater* sau *Dobrogea Nouă* – din punct de vedere morfogeografic – alcătuiă o unitate cu Dobrogea primită de Statul român în urma Războiului de Independență (1877-1878). Acest fapt a generat pretenții teritoriale din partea bulgarilor¹³.

Denumirea de *Cadrilater* a fost împrumutată din cartografia militară otomană, care avea inițial o accepție strict strategică; punctele de apărare ale

¹⁰ Alberto BASCIANI, *Un conflitto balcanico. La contesa fra Bulgaria e Romania in Dobrugia del Sud, 1918-1940*, Editura Periferia, Cosenza, 2001, p. 1, apud Cătălin NEGOIȚĂ, *Țara uitată. Cadrilaterul în timpul administrației românești. 1913-1940*, Editura Fundației „Scrisul românesc”, Craiova, 2008, p. 17; Ioan N. ROMAN, *Drepturile, sacrificiile și munca noastră în Dobrogea față de pretențiile bulgarilor asupra ei*, Serviciul Geografic al Armatei, Iași, 1918, p. 23.

¹¹ Gheorghe ZBUCHEA, *România și războaiele balcanice 1912-1913. Pagini de istorie sud-est europeană*, Editura Albatros, București, 1999, p. 147; C. NEGOIȚĂ, *op. cit.*, p. 17.

¹² Valentin Ciorbea, *Evoluția Dobrogei între 1918-1944*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2005, p. 13.

¹³ C. NEGOIȚĂ, *op. cit.*, p. 18.

zonei fiind cetățile Silistra, Rusciuc, Caliacra și Varna, având în centru Șumla, întărită fiind de turci *pentru a ține sub control și a bloca culoarul dobrogean*.¹⁴ Cadrilaterul era împărțit în două zone distincte de o pădure deasă numită *Codrul Deliormanului* (în traducere, *Pădurea nebună*, cu sensul de *codru des*). Strategii și politicienii români doreau ca această zonă să intre în componența statului datorită importanței pe care o avea pentru apărarea graniței de sud a țării. Însă teritoriul obținut în anul 1913 cuprindea doar Silistra și o parte a *Pădurii nebune*, fără a se obține culmile Deliormanului *ce dominau importanta linie strategică și economică Rusciuc-Varna*.¹⁵ În această zonă care cuprindea județele Caliacra și Durostor își va desfășura activitatea *Administrația bisericească provizorie* condusă de Vlădica Vartolomeu Stănescu.

Din cele mai vechi timpuri acest teritoriu a fost locuit. În Antichitate, tracii – în special geții – ocupau ținutul dintre Dunăre și Marea Neagră, așa cum confirmă izvoarele grecești și romane. Cetățile grecești de pe malul Pontului Euxin fondate începând cu secolul al VII-lea î. Hr. vor fi ocupate – de la Apollonia până în Delta Dunării – de generalul roman Varro Lucullus. Burebista își va extinde regatul și asupra acestora, speculând dorința grecilor de emancipare de sub dominația Romei. După moartea regelui dac și destrămarea regatului său, Dobrogea va intra sub stăpânire romană, în secolul I d. Hr., sub numele de *Scythia Minor*; va fi parte componentă a provinciei Moesia¹⁶.

Pofoarele migratoare care au *măturat Dobrogea* începând cu secolul al IV-lea nu au lăsat urme semnificative în structura etnică a locuitorilor geto-bizantini. Apariția slavilor în secolul al VII-lea a determinat exoduri importante ale populației Dobrogei către sud; bulgarii și-au făcut simțită prezența în zonă către sfârșitul secolului al VII-lea, sub conducerea lui Asparuch, ei atingând Bugeacul și Delta Dunării, după care au trecut în sudul Dunării unde s-au stabilit în zona care avea în centru Varna-Ababa. Bulgarii vor fi asimilați de slavi, *pătura conducătoare păstrând puterea și conservând formulele tradiționale, cum ar fi titlul de han*.¹⁷ Bizanțul însă și-a păstrat dominația asupra Dobrogei, teritoriu care a făcut parte între 971 și 1204 din thema bizantină *Paristrion*. Nu vom insista asupra istoriei acestui ținut în Evul Mediu, întrucât nu acesta este obiectul prezentei investigații. Cert este faptul că în anul 1387 voievodul Mircea

¹⁴ V. CIORBEA, *op. cit.*, p. 13.

¹⁵ C. NEGOIȚĂ, *op. cit.*, p. 20.

¹⁶ Carp SANDU, *Promovarea culturii românești în Dobrogea Nouă*, Tipografia „Băncii Durostorului”, Silistra, 1926, pp. 16-17; I. N. ROMAN, *op. cit.*, pp. 7-9; C. NEGOIȚĂ, *op. cit.*, pp. 24-25.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 25-26.

cel Bătrân stăpânea Dobrogea, care va trece începând cu anii 1416-1417 (cucerirea cetăților Isaccea și Enisala) și până în 1484 (Chilia și Cetatea-Albă) sub stăpânire otomană, unde va rămâne până către finele secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea¹⁸.

Cucerirea Dobrogei de către turci deschide în istoria acestei provincii (*udj*) o epocă de colonizare masivă cu elemente musulmane¹⁹, astfel că 77% din populația Cadrilaterului era – în anul 1877 – turcească²⁰. Deci, pretențiile teritoriale ale bulgarilor formulate pe criteriul prezenței lor majoritare aici nu sunt întemeiate. Colonizarea Dobrogei nu s-a făcut unitar. Dacă populațiile musulmane au fost așezate – în general – în zona de stepă a acesteia, autohtonii români s-au refugiat către regiunile împădurite, spre Dunăre și spre malul mării. De-a lungul vremii, români din Țara Românească preferau din motive economice sau sociale să se stabilească în Dobrogea. Ca o dovadă a prezenței covârșitoare a elementului românesc în Dobrogea este și faptul că la preluarea ei de către Statul român în anul 1878 din cele 2.700 de denumiri de localități, 1260 erau românești²¹. În ceea ce privește Biserica, limba română era folosită, în mod paradoxal, mai ales în zona Silistrei, chiar de mitropolitul acestui oraș²². Chiar și învățământul în zonă se preta limbii române, școlile românești de la Silistra și Turtucaia fiind instituții importante în epocă. Școala românească din Silistra își va înceta însă activitatea în timpul stăpânirii bulgărești, după anii 1877-1878. Doar cea de la Turtucaia va mai rezista; aceasta fiind singura instituție românească pe care ostașii români o vor afla în teritoriul pe care l-au cucerit în 1913. Însă nu trebuie să uităm că limba română se vorbea încă *în lungul Dunării*²³.

Noul teritoriu intrat în componența României – care nu reprezenta Cadrilaterul *istoric*, dar nici pe cel *militar-strategic* – avea o suprafață de 7.726 km² și o populație în număr de 285.625 de locuitori (142.532 în județul Durostor și 143.093 în județul Caliacra), dintre care 131.690 musulmani, 122.783 bulgari și restul români, ruși, sârbi, evrei etc., conform statisticilor bulgărești, pe care Ioan N. Roman le pune sub semnul întrebării. Populația musulmană era majoritară, dar și reticentă față de administrația bulgară care o supusese la tot felul de presiuni și nedreptăți. Preponderența elementului bulgar față de cel

¹⁸ C. SANDU, *op. cit.*, pp. 22-29.

¹⁹ I. N. ROMAN, *op. cit.*, p. 12.

²⁰ C. NEGOIȚĂ, *op. cit.*, p. 39.

²¹ *Ibidem*, p. 38.

²² *Ibidem*, p. 62.

²³ Pentru detalii vezi C. SANDU, *op. cit.*, pp. 34-58; 60-61.

român s-a datorat colonizărilor întreprinse de administrația bulgărească a Cadrilaterului, coloniștii venind în această regiune din Balcani și Tracia, dar și din Bugeacul basarabean sau chiar din Dobrogea Veche²⁴. *Totodată, din punct de vedere fizico-geografic, teritoriul încorporat statului român reprezenta aproximativ jumătate din Cadrilaterul geografic, care avea o suprafață totală de 15.680 km.p. și o populație de 720.500 locuitori*²⁵.

În ceea ce privește organizarea administrativă a Cadrilaterului, în anul 1913 acesta se compunea din două județe – Durostor și Caliacra. Acestea vor fi împărțite în *plăși*, iar plășile în *comune urbane și rurale*; ultimele având în componență *sate și cătune*, conform *Legii pentru organizarea Dobrogei Noi*, publicată în **Monitorul Oficial**, nr. 1 bis. din 1/14 aprilie 1914 (art. 1)²⁶. Județul Durostor avea în componență două comune urbane (Silistra și Turtucaia, prima fiind capitala sa), iar județul Caliacra trei comune urbane (Bazargic – capitala județului, Balcic și Cavarna). Comunele rurale erau în număr de 115, iar cătunele de 200²⁷; dintre acestea 40 de comune rurale și 133 de cătune în Durostor²⁸, iar restul în Caliacra.

Am făcut o scurtă prezentare a Cadrilaterului pentru a cunoaște situația sa în momentul anexării la România, dar și datorită nevoii de a înțelege contextul în care s-a desfășurat activitatea Administrației bisericești temporare. Menționăm că, dacă populațiile turco-tătare au salutat cu bucurie intrarea românilor în Dobrogea Nouă, o mare parte a bulgarilor s-au dedicat unei propagande de tip iredentist și șovin, creând probleme atât funcționarilor Statului român, cât și celor ecleziiali; dificultăți depășite cu tact și cu răbdare, cum am spus de vlădiciei Bisericii noastre, începând cu Episcopul Vartolomeu.

²⁴ I. N. ROMAN, *op. cit.*, p. 54.

²⁵ Constantin TUDOR, *Administrația românească în Cadrilater (1913-1940)*, Editura Agora, Călărași, 2005, p. 72.

²⁶ Împărțirea teritoriului Cadrilaterului s-a efectuat anterior publicării amintitei legi, prin Decizia ministerială nr. 76993 din 25 noiembrie 1913, iar consfințirea acestei organizări s-a definitivat prin Decretul regal din anul 1915, cf. Ion. N. CĂMĂRĂȘESCU, *Durostorul. Expunerea situației județului la 1 decembrie 1914 prezentată Domnului Ministru de Interne*, Tipografia Ion C. Văcărescu, București, 1915, p. 17.

²⁷ Ana I. DUMITRIU, *Descrierea Cadrilaterului sau note geografice asupra Cadrilaterului*, ediția a II-a, Tipografia „Minerva” Șt. Avramescu & N. Benescu, Călărași, 1914, p. 5.

²⁸ I. N. CĂMĂRĂȘESCU, *op. cit.*, p. 17.

Schiță biografică a Arhiereului Vartolomeu Stănescu

În ședința Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 23 octombrie 1913 se hotăra trimiterea unui corp administrativ bisericesc în Cadrilater, în frunte cu un arhiepiscop-delegat pentru împlinirea nevoilor organizatorice și misionare. Primul arhiepiscop de această misiune va fi Vartolomeu Stănescu, recomandat de episcopii de Huși, Roman și Argeș²⁹. Opinăm că aceasta nu s-a făcut la voia întâmplării; alegerea se datora deosebitelor calități pe care le avea Vlădica Vartolomeu, însă și cunoștințelor dobândite prin studiu asiduu în țară, dar și în Franța, unde a avut ocazia să audieze cursurile cunoscutului filosof și sociolog Émil Durkheim (1858-1917), dar și ale altor profesori de *o incontestabilă valoare științifică*, precum Gabriel de Tarde (1843-1904), Henri Bergson (1859-1941) și Theodule Armand Ribot (1839-1916).

Aceste cunoștințe l-au ajutat pe Vlădica Vartolomeu să efectueze o diagnosticare reală din punct de vedere sociologic a sufletului românesc – dar și a celui bulgar, turc, rus, adăugăm noi – necesară aplicării celor mai potrivite măsuri pentru stimularea vieții bisericești: Ca teolog a fost ajutat de pregătirea sa – în special cea biblică – să găsească pentru acestea remedii de natură religioasă și spirituală. Pe scurt, pregătirea sa teologică solidă... l-a ajutat să nu adopte «un a priori negativ sau defensiv» față de analizele și interpretările intelectualilor vremii, privind rolul credinței religioase în viața poporului³⁰; intelectuali care aveau un cuvânt de spus în problemele bisericești l-au sprijinit în realizarea unor programe adaptate nevoilor păstoriiților săi. Aceste programe vor fi extinse mai târziu în Episcopia Râmnicului. Însă ceea ce nu trebuie să uităm este că ele au fost concepute și implementate încă din perioada în care a fost desemnat arhiepiscop-delegat în Cadrilater.

Vartolomeu Stănescu a văzut lumina zilei în comuna Flămânda, cătunul Ciuperceni, în județul Teleorman, la 25 august 1875, ziua prăznuirii apostolului Domnului, cu același nume. Tatăl său se numea Stan, iar mama Floarea. Ambii părinți erau modești, pruncul crescând până la vârsta de cinci ani *într-un bordei*. În anul 1880, la vârsta de doar 30 de ani, mama sa va rămâne văduvă, trebuind să îngrijească de cei patru copii: Vartolomeu, Ana, Alexandra și Floarea. Vartolomeu a făcut școala primară în satul natal, iar în toamna anului 1888 va da examen de admitere la Seminarul „Central” din București, unde va fi primul

²⁹ A.S.S., dosar nr. 136/1914, f. 147r.

³⁰ Pr. conf. dr. Vasile NECHITA, pr. conf. dr. Ștefan BUCHIU, pr. Emilian STĂNESCU, *Apostolatul creștin și social al Bisericii Ortodoxe Române. 1925-2005*, coord. Pr. prof. dr. Dumitru Popescu, Editura Vasiliana'98, Iași, 2005, p. 68.

admis³¹. Studiile teologice și le-a continuat la Facultatea de Teologie din București (1897-1901), căreia îi va deveni profesor în anul 1914; aici a dat examen pentru obținerea unei burse la Internatul teologic, aflat sub direcțiunea Episcopului Pimen Georgescu încă din 1898³², care l-a luat sub oblăduirea sa. Cei doi vor colabora mai târziu pe tărâm bisericesc; la data hirotonirii lui Vartolomeu ca arhiereu, acesta va primi cărja din mâna Mitropolitului Moldovei și Sucevei Pimen Georgescu. Iar în anul al III-lea de studenție a fost numit secretar al Internatului teologic de același ierarh³³. Ocupă mai multe posturi ne semnificative în câteva instituții de stat. Publică poezii în ziarul *Apostolul* (anul I, nr. 25 din 18 martie 1901)³⁴. În anul 1901 obține titlul de licențiat în Teologie³⁵, cu teza deosebit de valoroasă intitulată *Autenticitatea cărților sfinte ale Noului Testament*, care-l va recomanda pentru ocuparea postului de profesor la Facultatea de Teologie din București. În anul 1905 se călugărește și este hirotonit ierodiacon la Catedrala mitropolitană din București, de către arhiereul-vicar Nifon Ploieșteanul³⁶. Din anul 1905 și până în 1909 va funcționa la Capela română de la Paris, urmând în paralel cursurile Facultății de Sociologie, dar și pe cele ale Facultății de Drept din cadrul Universității Sorbona, precum și cursurile Facultății de Teologie. Acolo studiosul român își va îmbogăți bagajul cunoștințelor teologice și va lua contact cu ideile noi în domeniul psihologiei și sociologiei, ale căror principii le va folosi din plin în activitatea sa ca arhiereu în România.

În anul 1909 va fi hirotonit ieromonah și înălțat la treapta de arhimandrit tot de Nifon, de data aceasta Episcop al Dunării de Jos, care-l dorea arhimandrit de scaun la Galați. A ocupat acest post până în luna aprilie a anului 1910, când a plecat din nou la Paris pentru a-și continua studiile. A obținut licența în Drept și doctoratul în Sociologie cu teza *La Portée sociale du principe d'Autorité* (Domeniul de aplicare a principiului social al autorității)³⁷. La 12 martie 1912 este ales arhiereu și hirotonit la 8 aprilie, cu titlul „Băcăoanul”³⁸. Din 1910 până în 1911 va deține mai multe funcții administrative bisericești: egumen al Eforiei Așezămintelor „Sfântul Spiridon” din Iași (șapte luni),

³¹ Pr. D. CRISTESCU, *op. cit.*, pp. 13-15.

³² Diac. A. CONSTANTINESCU, *Monografia...*, p. 188.

³³ Pr. D. CRISTESCU, *op. cit.*, p. 37.

³⁴ *Ibidem*, p. 44.

³⁵ Pr. prof. dr. Mircea PĂCURARIU, *D.T.O.*, p. 455.

³⁶ Pr. E. DRĂGOI, *Ierarhi și preoți de seamă...*, p. 84.

³⁷ Pr. D. CRISTESCU, *op. cit.*, p. 53.

³⁸ Pr. E. DRĂGOI, *Ierarhi și preoți de seamă...*, p. 84.

redactor al revistei *Biserica Ortodoxă Română*, Inspector general al seminariilor din țară, administrator al Casei Bisericii³⁹.

Începând cu 23 octombrie 1913, a fost desemnat arhiereu-delegat al Sfântului Sinod pentru organizarea *Dobrogei Noi*. În această funcție a activat până pe 5 ianuarie 1914, când a fost chemat la București pentru a-și prezenta demisia; din acest motiv a fost nevoit să întrerupă activitatea în *Cadrilater*, fiind numit profesor titular la Catedra de Exegeza Noului Testament de la Facultatea de Teologie din București⁴⁰. Totodată, a fost nevoit să se retragă și din funcția de administrator al Casei Bisericii⁴¹.

În perioada 1 aprilie 1919-1 aprilie 1920 va gira scaunul Episcopiei Argeșului; de la 1 aprilie 1920 va fi locțiitor al Episcopului de Râmnic, iar din 1921 titular al acestei eparhii. Aici își va desfășura cea mai bogată activitate, cuprinzând toate domeniile vieții bisericești. La 1 noiembrie 1938 se pensionează, retrăgându-se la Mănăstirea Bistrița-Vâlcea unde îl va găsi sfârșitul la 2 noiembrie 1954⁴². Deși activitatea în cadrul Episcopiei Râmnicului este semnificativă pentru biografia vrednicului ierarh, nu voi stărui asupra acesteia, deoarece nu face obiectul lucrării noastre⁴³.

Vom aminti însă una dintre misiunile importante pe care le-a primit arhiereul Vartolomeu, ceea ce denotă că era una din vocile ecleziale importante ale vremii. Discursul din partea Bisericii Ortodoxe Române, rostit cu ocazia sărbătoririi la Iași a 1600 de ani de la Sinodul Ecumenic de la Niceea, l-a avut ca orator și autor pe Episcopul Vartolomeu Stănescu. În volumul aniversar dedicat *apostolatului creștin și social*, Pr. prof. dr. Nechita Vasile se întreabă care au fost motivațiile pentru care nici Mitropolitul primat și nici mitropoliții Ardealului și Moldovei nu au fost desemnați să țină acest discurs la o atât de grandioasă manifestare? Părintele profesor crede că *prima rațiune a fost aceea*

³⁹ Pr. prof. dr. M. PĂCURARIU, *D.T.O.*, p. 455; Pr. D. CRISTESCU, *op. cit.*, pp. 53-58; Pr. E. DRĂGOI, *Ierarhi și preoți de seamă...*, p. 84; Pr. Niculae Șerbănescu, „Episcopii Râmnicului“, în *Mitropolia Olteniei* (se va cita în continuare *M.O.*), nr. 3-4/1964, p. 209; Pr. prof. dr. Niculae Șerbănescu, „Ierarhii plaiurilor oltene în prima sută de ani de autocefalie“ (se va cita în continuare *Ierarhii plaiurilor oltene...*), în *M.O.*, nr. 5-6/1985, p. 352.

⁴⁰ Pr. prof. dr. N. Șerbănescu, *Ierarhii plaiurilor oltene...*, pp. 352-353.

⁴¹ Vezi contextul acestor evenimente în *A.S.S.*, dosar nr. 136/1914, f. 427r-427v; Arhiereu Vartolomeu S. BĂCĂOANUL, *Raportul general către Sfântul Sinod...*, p. 171.

⁴² Pr. prof. dr. M. PĂCURARIU, *D.T.O.* ..., p. 455.

⁴³ Pentru detalii vezi Pr. conf. dr. V. NECHITA, Pr. conf. dr. Ș. BUCHIU, Pr. E. STĂNESCU, *op. cit.*, pp. 111-122; Pr. D. CRISTESCU, *op. cit.*, pp. 117-274; nr. 9 din anul 1935 al revistei „Renașterea“, dedicat integral aniversării a 60 de ani de viață și a 15 ani de arhierie a Vlădicului Vartolomeu Stănescu.

că el – arhiereul Vartolomeu – este părintele spiritual a ceea ce se va numi mai târziu **apostolatul creștin și social**. A doua, la fel de importantă, este aceea că Vlădica Vartolomeu a fost primul episcop care a păstorit într-un ținut românesc, Cadrilaterul – alipit României Mari, unde a dobândit o experiență benefică Bisericii după Unirea din 1918⁴⁴. Suntem de acord cu aceste aserțiuni care pun în lumină personalitatea celui care avea să dea o orientare benefică muncii misionare și organizatorice bisericești din județele Durostor și Caliacra. Cuvântarea ținută cu ocazia amintitei comemorări era un adevărat program al slujirii la care era chemată Biserica noastră după făurirea statului unitar și ridicarea ei la rang de patriarhat⁴⁵.

Arhiereul Vartolomeu Stănescu excela prin erudiție și cultură; multe dintre discursurile sale constituindu-se în adevărate programe misionare bine structurate. Acest fapt se datora culturii sale alese, dar și spiritului său de bun organizator. Figura sa proeminentă va rămâne întipărită în memoria celor cu care a intrat în contact de-a lungul activității sale. Vom cunoaște îndeaproape prolifică activitate desfășurată în Cadrilater, în cele câteva luni cât vlădica a fost – așa cum se autointitula – *șeful spiritual* al Administrației bisericești provizorii.

Situația bisericească în Bulgaria și Cadrilater în ultima jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea

În preajma Războaielor balcanice (1912-1913), populația bulgară – inclusiv cea din județele Durostor și Caliacra – număra 3.019.296 de creștini ortodocși, 48.024 eterodocși, 643.300 de musulmani și 33.663 de israeliți. Dintre toți aceștia, numai românii ortodocși (75.155) nu aveau un lăcaș de cult și nici un preot sau călugăr care să slujească în limba română. Biserica Ortodoxă Bulgară se împărțea în 11 Mitropolii, dintre care două erau sortite de pe atunci să dispară, odată cu moartea titularilor și anume: Lovitz și Samocof; trei dintre acestea fiind situate în Rumelia orientală, restul doar în Bulgaria propriu-zisă⁴⁶. Biserica Bulgariei era într-o situație dificilă datorită faptului că grație unui mare număr de gimnazii ale statului, în care lumea didactică în totalitatea ei este necredincioasă și revoluționară, ateismul străbătuse cu ușurință masele poporului și ca urmare [se puteau vedea] învățătorii și institutorii unui întreg județ... voind aproape cu unanimitate nu înlăturarea religiei din școli, ci distrugerea ei... Acestea erau consecințele nu ale inculturii, ci ale spoielii de

⁴⁴ Pr. conf. dr. V. NECHITA, Pr. conf. dr. Ș. BUCHIU, Pr. E. STĂNESCU, *op. cit.*, p. 69.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 66.

⁴⁶ B. MANGĂRU, *op. cit.*, pp. 429-231.

instrucțiune, practică de școală bulgărească aservită unor scopuri străine de instrucția elevilor⁴⁷.

De fapt, învățământul bulgar era orientat – în ultima parte a secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea – nu către instruirea elevilor în ceea ce privește temeluirea unei viitoare culturi personale, ci în *perspectiva trezirii conștiinței naționale bulgărești*⁴⁸. Asemenea se vor petrece lucrurile și în Dobrogea românească; mai ales în Cadrilater. Aici iredentismul bulgar va culmina în prima parte a primei conflagrații mondiale, dascălii bulgari fiind aceia care vor întreține un naționalism șovin pe teritoriul anexat Statului român în anul 1913. Mai mult, pe data de 21 septembrie 1913, emigranții bulgari de origine dobrogeană vor înființa *Societatea de cultură și binefacere a refugiaților bulgari din Dobrogea* – care avea drept deviză: *Nici Dobrogea fără sânge, nici sânge fără Dobrogea!* – prin intermediul căreia se va desfășura o campanie subversivă naționalist-șovină împotriva administrației românești dar și împotriva românilor⁴⁹.

Acestei campanii i s-au alăturat și unii preoți bulgari, imediat după *Pacea de la București*, așa cum raporta la 8 august 1914 protoiereul județului Durostor (Silistra), preotul Nicolae Slivneanu. El înainta un raport al subprefectului din plasa Sarsânlar (jud. Durostor) – care semnala absențe nemotivate din parohii, ale unor preoți bulgari care mergeau la Rusciuc – și se plângea că toți cei douăzeci și doi de preoți *de naționalitate și limbă bulgară, în șovinismul lor național..., prin propaganda ce-o fac și o pot face la sate în mod clandestin, intrând din casă în casă sub cuvânt că se duc să facă servicii locuitorilor..., ei seamănă în sufletele tuturor sentimente de ură și nesupunere contra stăpânirii și autorităților românești*. Protopopul Slivneanu cunoștea această stare de fapt din propriile vizite întreprinse în parohii⁵⁰.

Revenind la situația bisericească din Bulgaria – în perioada pe care ne-am propus să o cercetăm – vom observa că, dacă școlii bulgărești i se acorda, din punct de vedere naționalist, o atenție deosebită, Biserica era neglijată. Așa se explică de ce protopopii care au activat în Cadrilater în timpul păstoririi Vlădicului Vartolomeu au găsit majoritatea bisericilor într-o stare precară.

Situația Bisericii Ortodoxe Bulgare s-a îmbunătățit întrucâtva în urma creării Exarhatului bulgăresc – *un cerc bisericesc aparte* – prin firmanul din 27

⁴⁷ *Ibidem*, pp. 428.

⁴⁸ C. NEGOIȚĂ, *op. cit.*, p. 90.

⁴⁹ Pentru amănunte vezi C. NEGOIȚĂ, *op. cit.*, p. 187.

⁵⁰ *A.A.D.J.*, fond *Dosare generale*, dosar nr. 2218/1913-1916, f. 31v.

februarie 1870, emis de Sultanul Abdul-Aziz⁵¹, prin care vecinii de la sud ai românilor își câștigau independența bisericească față de Patriarhia de Constantinopol, dar intrau și într-o nedorită stare de schismă. Decizia sultanului era motivată de conflictul care izbucnise între greci și bulgari, datorită *deșteptării naționale* a acestora din urmă, care s-a petrecut începând cu prima jumătate a secolului al XIX-lea. Situația s-a complicat în urma cunoscutului *Hatt-i Humayan*-ului⁵² din 1856 prin care se acorda libertate religioasă raialelor și se suprimau, în principiu, veniturile bisericești. Bulgarii au demarat o *luptă aprigă* împotriva ierarhiei grecești din țară și de la Constantinopol⁵³.

Pentru a contracara escaladarea conflictului, Poarta și Rusia au încercat medierea acestuia în perioada 1860-1870, iar în dorința de a înlătura amestecul Rusiei, sultanul a emis amintitul document, care însă conținea prevederi pentru păstrarea legăturii Bisericii Bulgariei cu Constantinopolul. *Patriarhia protestă; iar în Sinodul ținut în septembrie 1872 vota o definiție sinodală, prin care bulgarii exarhiști erau excomunicați, fiind declarați schismatici, ca adepți ai «filetismului», adică ai naționalismului*⁵⁴. Nu toate Bisericile Ortodoxe au aprobat această *definiție*, printre care și Biserica Ortodoxă Română. Episcopul Visarion Puiu era trimis la Sofia pentru a sfinți – alături de Mitropolitul bulgar Vasile – o biserică, pe 6 decembrie 1923⁵⁵, iar populația bulgărească ortodoxă din Cadrilater va fi socotită *omodoxă* de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române⁵⁶.

Articolele 4 și 7 din firmanul sultanului, care făceau referiri la relația Bisericii Ortodoxe din Bulgaria cu Patriarhia Ecumenică – pomenirea Patriarhului de Constantinopol la sfintele slujbe și, respectiv, primirea Sfântului Mir – au devenit, prin declararea Bisericii din sudul Dunării schismatică, inaplicabile în fapt. De-abia în anul 1945 schisma bulgară va lua sfârșit, la insistențele românilor și ale sârbilor; tot în acest an Biserica Ortodoxă din sudul țării noastre devenind autocefală.

Îmbunătățirea situației Bisericii Bulgariei va consta în clădirea unor noi lăcașuri de cult; cele existente se aflau în părăsire, cu insuficiente venituri și inadecvate odore și cărți de slujbă atunci când teritoriul Cadrilaterului va intra

⁵¹ Vezi textul acestui document la prof. Nicolae DOBRESCU, „Organizarea Bisericii bulgărești” în *B.O.R.*, nr. 4/1914, pp. 469-471 (postum).

⁵² Decret imperial.

⁵³ Prof. N. DOBRESCU, *op. cit.*, pp. 469-471.

⁵⁴ *Ibidem*, pp. 471-472.

⁵⁵ Elie MIRON CRISTEA, *Note ascunse. Însemnări personale (1895-1937)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999, p. 83.

⁵⁶ *A.S.S.*, dosar nr. 136/1914, f 69 v.

sub stăpânire românească. Nu așa stăteau lucrurile în Rumelia, unde se depunea *o străduință extraordinară pentru dezvoltarea Bisericii*, motivată de acea dorință de emancipare națională de sub jugul turcesc de această dată⁵⁷.

Vom prezenta, în linii mari, aceste aspecte. În anul 1913, numărul lăcașurilor de cult din Cadrilater se ridica la 75: 35 în județul Caliacra și 40 în Durostor⁵⁸; cu alte cuvinte, exista – în medie – o biserică la 100 km². Unele parohii erau alcătuite din 15-20 de sate⁵⁹; numărul preoților era insuficient pentru nevoile religioase ale credincioșilor⁶⁰. Spre exemplu, în județul Durostor activau: 14 la sate și 4 la orașe. În anul 1914 erau 19 preoți la sate și 6 la orașe pentru ca în 1919 să scadă numărul preoților de oraș la 5. De-abia în 1934 vom întâlni o situație mai bună: 9 preoți la orașe și 44 la sate⁶¹. Cu lipsa personalului și a lăcașurilor de cult se va confrunta Biserica Ortodoxă Română în Cadrilater mulți ani de la anexare.

În raportul nr. 153 din 20 mai 1914 adresat Episcopului Nifon al Dunării de Jos, protoiereul N. Gheorghiu descria situația în care se afla Biserica din Cadrilater în lunile februarie-martie ale aceluși an; stare de lucru similară perioadei de dinainte de intrarea acestui teritoriu în componența României. Starea religioasă a Bisericii de aici era *foarte înapoiată*; raportul semnala discrepanța dintre aceasta și școală. Dacă lăcașurile de cult erau *neglijate*, școlile beneficiau – în multe sate – de localuri caracterizate drept *adevărate palate, chiar și în satele cele mai mici. Pe lângă clădire, apoi mai erau înzestrate și cu un material didactic foarte bogat și costisitor. Mai în fiecare sat erau câte 2-3 învățători, în câteva erau chiar un fel de școli mai superioare (sic!) numite progimnazii, iar bisericile au fost lăsate în părăsire și astăzi toate se găsesc în stare proastă, neîngrijite, veșminte rupte, cărți vechi, mobilier stricat, catapetesme vechi, icoane vechi, steaguri, cruci, toate învechite și neîngrijite. În multe sate... învățătorii și intelectualii disprețuiau și prigoneau religia și pe preoți, îndrumând la aceasta și pe credincioși; ba chiar și pe copiii din școală.*⁶²

⁵⁷ B. MANGĂRU, *op. cit.*, p. 434.

⁵⁸ C. NEGOIȚĂ, *op. cit.*, p. 289.

⁵⁹ După alte surse erau 65. În 1914 erau 29 de biserici în jud. Durostor, cf. P. DIMITRIU și Aurel Al. NEGOESCU, *Durostor, cuvinte – fapte – icoane*, Tipografia Ioniță Christescu, Călărași, 1936, p. 173 – și 36 în Caliacra, inclusiv case de rugăciune, cf. *A.A.D.J.*, fond *Dosare generale*, dosar nr. 2218/1913-1916, f. 38v.

⁶⁰ C. NEGOIȚĂ, *op. cit.*, p. 289.

⁶¹ P. DIMITRIU și A. Al. NEGOESCU, *op. cit.*, p. 173.

⁶² *A.A.D.J.*, fond *Dosare generale*, dosar nr. 2218/1913-1916, f. 38r; vezi și C. SANDU, *op. cit.*, pp. 62-63.

Situația era defavorabilă misiunii; mulți dintre credincioși nu se bucurau nici măcar de prezența unui ofician la săvârșirea slujbei înmormântării; copiii rămăneau multe luni de zile nebotezați, iar tinerii trăiau necununăți ani în șir⁶³. În acest sens, subprefectul plasei Sarsânlar, Ioan Păltineanu, scria într-un raport confidențial⁶⁴, înaintat protopopului județului Durostor, că *prea puțini din cei ce mor sunt înmormântați cu preot*. Prin același raport se aducea la cunoștința preotului N. Slivneanu situația în care timp de doi ani nu se mai săvârșise – măcar în vreo localitate din amintita plasă – un parastas. Acest neajuns se datora, deopotrivă, și deselor „voiajuri” pe care unii preoți le făceau către partea bulgărească a Cadrilaterului. Pentru înlăturarea acestor neajunsuri, soluția propusă de subprefect era interzicerea părăsirii parohiilor fără avizul administrației civile. Administratorul plășii opina că toate aceste neajunsuri constatate – datorate acțiunii propagandistice antiromânești la care se înrolaseră unii preoți bulgari – nu ar fi fost posibile dacă *nu s-ar fi permis preoților bulgari să rămână să facă slujba în limba lor*. Pentru contracararea naționalismului șovin bulgăresc, una dintre principalele cauze ale neîndeplinirii îndatoririlor sacerdotale, edilul român propunea ca slujbele să se săvârșească măcar parțial *în dulcea limbă românească*.⁶⁵

Starea lăcașurilor de cult – așa cum am văzut – dar și a personalului clerical era dintre cele mai rele. La data anexării Dobrogei Noi, un preot deservea 10-15 sate. Date importante culegem din amintitul raport nr. 153 din 20 mai 1914 al protopopului județului Caliacra, N. Gheorghiu. Doar 2-3 biserici erau în bună stare din totalul de 36. În majoritate, preoții slujeau în biserici nesfințite, cu antimise de la protoierie; multe neavând sfinte moaște, așa cum cereau rânduielile bisericești. Pe prima pagină a amintitului raport, Episcopul Nifon Niculescu nota: *S-a luat act cu mâhnire sufletească de starea în care se găsește noul teritoriu sub raportul religios*.⁶⁶ Biserici frumoase, construite după anul 1870, erau lăsate în părăsire, unele lipsite de cele necesare cultului, altele neîmprejmuite sau cu odoare necorespunzătoare. Pe de altă parte, unii preoți bulgari practicau prețuri exagerate la serviciile religioase. Un astfel de caz era prezentat de Episcopul Nifon al Dunării de Jos Sfântului Sinod în ședința din 24 octombrie 1914. El preciza că aceștia solicitau pentru săvârșirea unui botez, a unei înmormântări sau a unei cununii sume cuprinse între 40 și 60 de lei, pe

⁶³ *A.A.D.J.*, fond *Dosare generale*, dosar nr. 2218/1913-1916, f. 38v.

⁶⁴ Nr. 2099 din 1914, ante 8 august, cf. *A.A.D.J.*, fond *Dosare generale*, dosar nr. 2218/1913-1916, f. 31r.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 32r-33r.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 17r.

motiv că trebuie să dea de acolo și vlădichii (sic!)⁶⁷; aceasta în condițiile în care salariul lunar al unui preot bulgar înainte de anexare era de 40 și 90 de lei, în funcție de studii și felul parohiei deservite (rurală, urbană, reședință de subprefectură sau județ)⁶⁸.

Pentru înlăturarea acestui abuz, arhiereul gălățean va fixa și va publica – în înțelegere cu Administrația Casei Bisericii – un tabel cu taxele pe care trebuiau să le plătească beneficiarii serviciilor religioase; acestea erau, în medie, în jurul sumei de 5 lei, pornind însă de la 50 de bani. O interesantă observație cu privire la această listă este cerința de respectare a rânduielii și de a nu se percepe stipendii pentru administrarea Tainelor Spovedaniei și Împărtășirii; dar și libertatea care se lăsa *creștinilor care sunt mai bogați* de a răsplăti osteneala preotului peste sumele prevăzute în amintitul tabel⁶⁹. Deși acest gen de măsuri nu a fost înregistrat în timpul activității Vlădiciei Vartolomeu, am făcut aceste precizări, deoarece situații similare vor fi fost întâlnite și de acesta. Va fi procedat aidoma Episcopului Nifon? Nu avem astfel de informații; cert este faptul că trebuie să fi luat măsuri în acest sens. Chestiunea în cauză întregește și tabloul problemelor pe care le-a întâmpinat în foarte puținul timp pe care l-a avut la dispoziție pentru organizarea vieții bisericești într-un teritoriu înțelenit din punct de vedere misionar și bisericesc.

Semnalăm și faptul că întreaga gestionare a averilor bisericilor din Cadrilater până la anexarea acestuia României cădea – conform legilor organice bulgărești – în sarcina epitropiilor, care erau foarte puternice.

Aparatul administrativ bisericesc. Probleme administrative și soluționarea lor

Așa cum mărturisea Episcopul Vartolomeu, cea mai grea misiune a sa – în calitate de Arhiereu-delegat al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru Cadrilater – a fost alcătuirea unui corp clerical și administrativ. Înainte de a prezenta acest fapt, în *Raportul general* în care făcea referire la activitatea din noul teritoriu, acesta afirma că soluția adoptată de înaltul for bisericesc român – care l-a mandatat în ceea ce privește administrarea bisericească a noului teritoriu dobrogean – era una care putea deveni paradigmatică pentru situații similare. Apreciind alegerea unui *arhiereu-delegat* pentru treburile bisericești din județele Durostor și Caliacra drept *un fapt juridic demn de a trece în istorie și merit să*

⁶⁷ A.S.S., dosar nr. 137/1914, f. 116r.

⁶⁸ Prof. N. DOBRESCU, *op. cit.*, p. 481.

⁶⁹ A.S.S., dosar nr. 137/1914, f. 411r.

servească ca (sic!) precedent în întreaga Ortodoxie de Răsărit, pentru toate cazurile similare – așa cum am amintit – demonstra canonicitatea acestui demers, afirmând *nevoia de a așeza sub păstorire arhierească* orice nou teritoriu intrat în administrarea Bisericii – așa cum se procedase cu Eparhiile Hușilor și Rădăuților – dar și *spiritul canonic al Așezământului nostru...*, care legitimează folosirea P.P. S.S. Arhierei în administrația înaltă bisericească ca *hospiscopi și ca episcopi in patribus*, așa cum stăteau lucrurile și la rușii ortodocși; totodată, Arhiereul Vartolomeu consemna faptul că această hotărâre sinodală era în acord cu legiurile Bisericii naționale române, conform cărora *Sfântul Sinod și nu un Preasfințit chiriarh anumit reprezintă pentru întregul regat autoritatea Bisericii... naționale*⁷⁰.

Chiriarhul reprezintă de fapt autoritatea unui sinod, din moment ce el este membru al acestui Sfânt Sinod; în cazul de față al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Era nevoie de o atare justificare deoarece vlădica avea experiența situației din teren; o parte a clericilor dar și a membrilor epitropiilor bulgărești contestau, de bună seamă, legitimitatea prezenței autorității ortodoxe române în Cadrilater. Ca inițiatori ai soluției reprezentării Sfântului Sinod în Cadrilater printr-un arhiereu-delegat, Vlădica Vartolomeu îi recunoștea a fi Pimen Georgescu – la acea vreme mitropolit al Moldovei și Sucevei – și Constantin G. Disescu, Ministrul Instrucțiunii publice și al Cultelor (1906-1907; 1912-1914).

Este demn de menționat un fapt care ține de personalitatea Arhiereului Vartolomeu. Soliditatea fundamentării juridice și canonice a hotărârii luate în Sfântul Sinod ni-l dezvăluie pe deținătorul titlului de licențiat în Drept al Universității de la Sorbona, dar evidențiază și calitățile de teolog și eminent profesor, cât și de orator, foarte meticulos în prezentarea argumentelor și neechivoc în exprimarea ideilor. Este necesar să amintim aici un amănunt biografic, pe care înapoi l-am trecut sub tăcere în capitolul precedent. În anul 1912 Vlădica Vartolomeu a fost *foarte surprins când strălucitul profesor de Drept civil, Alexandrescu*⁷¹, care era pe atunci Decan al Facultății de Drept (din

⁷⁰ B.O.R., nr. 2/1914, p. 161; vezi și A.S.S., dosar nr. 136/1914, f. 408r.

⁷¹ Dimitrie Alexandrescu (1850 – 1925) – jurist, profesor universitar, om politic; a deținut funcții precum: procuror la Tribunalul Iași (1875), judecător de ședință la Tribunalul Iași (1878); prim-procuror la Tribunalul Iași (1878), procuror general și consilier la Înalta Curte de Casație; secretar general al Ministerului de Justiție; deputat și senator în Parlamentul României; profesor de Drept civil la Universitatea din Iași (1894-1925), decan al Facultății de Drept din Iași. Este considerat „întemeietorul studiului comparat de drept în România”; Dimitrie Alexandrescu „a fost cel mai prolific autor

Iași – n.n.), *i-a comunicat că îl va avea profesor de Drept canonic la numita facultate, după cum de altfel întregul Consiliu profesoral al Facultății a convenit la propunerea lui.*

Aceeași meritoasă personalitate îi propunea să se înscrie la doctorat, fără frecventarea cursurilor – care devenea inutilă datorită erudiției ierarhului, dovedită în discursurile ținute *sorbite cu sete* de marele jurist; titlul de doctor urmând a i se *decerna*.⁷² Catedra de Drept canonic se crea special pentru Arhiepiscopul Vartolomeu Stănescu. Lucrurile nu au înaintat însă pe făgașul acesta datorită numirii acestuia în funcția de administrator al Casei Bisericii. Am amintit acestea pentru a evidenția încă o dată covârșitoarea personalitate a celui mai luminat arhiepiscop al Bisericii Ortodoxe Române din perioada premergătoare Primului Război Mondial, dar și din perioada interbelică. El era asemănat de biograful său – preotul Dumitru Cristescu – figurii proeminente a Episcopului Melchisedec Ștefănescu (1823-1892).

Administrația bisericească superioară din Cadrilater – care va avea sediul la Balcic – era compusă din patru membri: *Arhiepiscopul-delegat* Vartolomeu Stănescu Băcăoanul, Preotul iconom Zenovie Livovschi – *director al cancelariei*, detașat de la Catedrala din Tulcea, Preotul Gheorghe Dumitrescu – *ajutor al delegatului Sfântului Sinod*, detașat de la parohia Niculițel (jud. Tulcea), ierodiaconul Calinic I. Pop-Șerboianu și Alexandru Constantinescu, ambii copiiști⁷³. Toți aceștia făceau parte dintre elitele intelectuale ale Bisericii. Arhiepiscopul vorbea fluent și academic limba franceză, directorul cancelariei cunoștea limbile bulgară și greacă, preotul Dumitrescu era *bun cunoscător* al limbii bulgare, de asemenea; copiiștii cunoșteau franceză și germană (ierodiaconul Calinic) și bulgară, greacă și turcă (Alexandru Constantinescu)⁷⁴.

Reiese de aici grija deosebită a Arhiepiscopului Vartolomeu pentru constituirea unui corp administrativ solid, alcătuit din membri experimentați, așa cum dorea Mitropolitul primat Conon Arămescu-Donici pentru Dobrogea Nouă⁷⁵. Observăm viziunea largă pe care a avut-o primul organizator al acestui nou teritoriu misionar. Prin documentele de cancelarie emise se puteau aborda probleme pentru întreaga populație – turci, bulgari, găgăuzi, români – și asigura

din literatura juridică românească a acestei perioade“, cf. <http://150.uaic.ro/personalitati/drept/dimitrie-alexandrescu/>.

⁷² Pr. D. CRISTESCU, *op. cit.*, p. 57.

⁷³ G. Ilioniu, „Culte în Dobrogea“, în vol. *Dobrogea 1878-1928. Cincizeci de ani de viață românească*, București, Editura Cultura Națională, 1928, p. 627. Ediția citată este reproducă integral în ediția din 2003, apărută la Editura Ex Ponto, Constanța.

⁷⁴ *B.O.R.*, nr. 2/1914, p. 165.

⁷⁵ *Vezi A.S.S.*, dosar nr. 133/913, f. 150r.

scrierea acestora în limba maternă a fiecărui grup etnic, facilitând comunicarea și înțelegerea măsurilor de către toți credincioșii.

Acest prim „staff” administrativ nu a fost singurul de care a uzitat Arhiepiscopul Vartolomeu în Cadrilater. Mai erau *Consistoriul spiritual* bisericesc ai căror membrii au fost recrutați dintre clericii români din Balcic și Cavarna; toți erau din județul Caliacra, pentru a facilita întrunirea în ședințe la sediul Administrației provizorii, conform *Legii clerului mirean* din anul 1893. Iar funcția de *revizor eparhial* urma să o dețină preotul Gheorghe Dumitrescu. Se adăugau *protoierii* celor două județe: Preotul Nicolae Slivneanu – pentru Durostor – cu reședința în orașul Silistra, licențiat în Teologie și Preotul Nicolae Gheorghiu – pentru Caliacra – cu reședința la Bazargic, absolvent al seminarului de gradul II⁷⁶.

Este necesar să ne oprim aici asupra unui aspect important referitor la strategia adoptată în noul teritoriu de către autoritatea centrală bisericească română. În ședința din 23 octombrie 1913, când s-au convenit măsurile necesare administrării noului teritoriu dobrogean, Mitropolitul primat Conon Arănescu-Donici (1912-1918) cerea ca *în Dobrogea să se trimită tot ce este mai bun ca purtare, știință și activitate pastorală*⁷⁷, fapt care, de altfel, s-a și realizat. Acest amănunt relevă importanța pe care membrii Sfântului Sinod o acordau acestui spațiu misionar, dar și responsabilitatea cu care au lucrat – alături de celelalte autorități române – pentru ridicarea nivelului spiritual, cultural, economic și social al Dobrogei Noi. Mai mult, *Legea clerului mirean* din 1893 interzicea – odată cu aplicarea ei – hirotonirea candidaților care nu absolviseră seminarul de gradul II⁷⁸. Clericii absolvenți doar ai seminarului de patru clase nu putea sluji în dreapta Dunării⁷⁹. Din cauza lipsei personalului clerical din Dobrogea, o schimbare legislativă va surveni de-abia în anul 1923, când Guvernul român a emis o lege care prevedea – în anumite condiții – și hirotonirea candidaților la preoție care aveau absolvită o formă de învățământ teologic inferioră seminarului de gradul II⁸⁰.

Personalul pastoral de limbă română – așa cum îl numea vlădica – era compus din treizeci de persoane: preoți (11), diaconi (6), cântăreți (10) și paraclisieri (3); acest personal era repartizat la bisericile din orașe. Din rațiuni

⁷⁶ A.S.S., dosar nr. 136/1914, f. 410v.

⁷⁷ A.S.S., dosar nr. 133/1913, f. 150r.

⁷⁸ Vezi art. 13 și 14 în *Legea clerului mirean și a seminariilor*, București, Imprimeria Statului, 1894, pp. 5-6.

⁷⁹ G. Ilioniu, *op. cit.*, p. 621.

⁸⁰ *Ibidem*, pp. 629-630.

naționaliste – dar și pentru a răspunde nevoilor credincioșilor vorbitori de limbă română – preoții, diaconii și cântăreții aduși în Cadrilater vor fi repartizați pe lângă cei bulgari. Vlădica Vartolomeu va schița un „tipic“ al slujbelor săvârșite bilingv: *Clericii de limba română să slujească la toate serviciile din biserică împreună cu clericii locali de alte limbi, zicându-și fiecare rugăciunile și cântările la rând și în limba lui, Sfânta Evanghelie de la Liturghie însă citindu-se totdeauna întâi în românește, apoi – de se va cere – și în altă limbă; iar «Simbolul credinței» și «Rugăciunea domnească» citindu-se într-o sărbătoare în românește, iar în cea următoare în altă limbă. Cântăreții români vor sta în strana dreaptă; și afară de Catedrala din Balcic, unde până la Liturghie se va cânta românește, numai una din trei părți ale serviciului ei vor cânta și citi serviciul divin parte și parte cu cântăreții bulgari sau greci⁸¹. Protopopul Nicolae Slivneanu observa⁸² că – prin aceste măsuri – se putea întreprinde și o supraveghere a clerului de altă limbă, limitându-se posibilitățile părăsirii parohiilor și blocarea eventualelor activități neconforme demnității sacerdotale; să nu uităm că lipsa preoților bulgari ar fi dus la crearea unor disensiuni, credincioșii bulgari sau de alte etnii având motive să se considere discriminați.*

Revenind la orânduirea slujbelor bilingve putem evidenția și câteva dintre obiectivele avute în vedere de Administrația bisericească română: promovarea limbii și a cultului ortodox român, dar fără adoptarea unor măsuri restrictive de natură să suprima pe ale celorlalte naționalități, în contextul în care încă din 1863 era în vigoare o hotărâre emisă de Alexandru Ioan Cuza care prevedea oficierea tuturor slujbelor bisericești din România *obligatoriu* în limba română⁸³; folosirea echitabilă și utilă a limbilor naționalităților conlocuitoare; promovarea – avant la létte – a unui dialog interreligios și a unui ecumenism *echilibrat și rodnic*⁸⁴, păstrând identitatea proprie, dar fără a ignora sau a disprețui celelalte tradiții religioase și culturi⁸⁵ ale etnicilor din Cadrilater; așa cum vom vedea, această promovare avea loc înainte de a lua ființă Mișcarea ecumenică prin care se dorea cultivarea năzuințelor de unitate din partea tuturor Bisericilor. Însă nu putem trece cu vederea că promovarea acestui ecumenism local pleca tocmai de la acest principiu plin de realism: *respectarea statu quo-*

⁸¹ *A.A.D.J.*, fond *Dosare generale*, dosar nr. 2218/1913-1916, f. 34r; *B.O.R.*, nr. 2/1914, p. 169; *A.S.S.*, dosar nr. 136/1914, f. 426r-426v.

⁸² Raportul nr.162 din 8 august 1914, cf. *A.A.D.J.*, fond *Dosare generale*, dosar nr. 2218/1913-1916, f. 31r.

⁸³ Observăm, cu această ocazie, lucrarea plină de tact pastoral a Vlădicăi Vartolomeu Stănescu, dar și a întregului Sfânt Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

⁸⁴ Pr. conf. dr. V. NECHITA, Pr. conf. dr. Ș. BUCHIU, Pr. E. STĂNESCU, *op. cit.*, p. 71.

⁸⁵ Pr. prof. dr. N. ACHIMESCU, *Religie, modernitate...*, p. 21.

ului⁸⁶ specific Cadrilaterului în ceea ce privește cultul oricărei confesiuni creștine sau a orientărilor religioase admise de Statul român. Toate acestea măsuri au fost de natură să încurajeze crearea unor legături între personalul bisericesc român, bulgar și grec; chiar dacă au existat și unele momente de tensiune nedorite, așa cum vom vedea ele au putut fi depășite cu ușurință dacă s-a ținut cont de realitatea locală sau de la fața locului.

Bun organizator – având și libertatea conferită de funcția de administrator al Casei Bisericii, dar și de o bună cunoaștere a realităților și provocărilor misionare din noul teritoriu dobrogean – Arhiepiscopul Vartolomeu va solicita și va obține de la minister salarii duble pentru întreg personalul adus din România; iar mai târziu, această măsură se va aplica și preoților, paraclisierilor și cântăreților bulgari și greci. Motivul unei asemenea măsuri era unul cât se poate de firesc: întreținerea personalului și a clădirilor era foarte costisitoare în acel teritoriu; acesta fiind un serios motiv de ordin economic. Dar nu era singurul.

Un altul – de natură pastoral-misionară – ne atrage atenția: Vlădica Vartolomeu înștiința autoritatea guvernamentală că preoții români nu se puteau întreține datorită faptului că *clericii români nu erau poștiți la serviciile particulare bulgare*; pentru că nu erau invitați dar și datorită unui ordin dat de vlădică prin care li se cerea – *din motive de prudență locală – să nu ceară nici o plată când vor fi poștiți la servicii de către enoriașii băștinași*; mai ales de bulgari, care erau majoritari, după etnicii turco-tătari⁸⁷. Or, o asemenea austeritate autoimpusă ne îndreptățește să vorbim de un *personal pastoral* care era compus din adevărați misionari jertfelnici.

Măsura plății duble a salariilor ne-ar putea crea impresia că a existat o mare affluentă de cadre doritoare să slujească în Cadrilater. Lucrurile nu au stat nici pe departe astfel. Nici în perioada apropiată emiterii *Legii pentru organizarea Dobrogei Noi* (1/14 aprilie 1914), când misiunea Administrației românești provizorii se încheia, nici în anii următori nu se va rezolva această situație. Arhiepiscopul Vartolomeu se plângea, de altfel, în *Raportul general* de lipsa personalului clerical, care se resimțea însă – nu numai în Cadrilater, ci și – la nivelul întregii Biserici Ortodoxe Române. Afirmăm că măsura dublării salariilor personalului român din Cadrilater cerută de vlădică era legată și de o înțelegere profundă din partea sa, atât a misiunii creștine cât și a vieții, dobândită în timpul

⁸⁶ „Status quo“ este un termen comun folosit în politică; el se referă la păstrarea stării de lucruri așa cum este ea în prezentul acțiunii sau cum era după încheierea unui război, de pildă, cf. http://en.wikipedia.org/wiki/Status_quo.

⁸⁷ *B.O.R.*, nr. 2/1914, p. 167.

studiilor de sociologie făcute la Paris; putem vorbi de faptul că arhiepiscopul-delegat era un bun psiholog și un bun misionar.

Pentru recrutarea personalului misionar, arhiepiscopul-delegat s-a adresat episcopilor din țară, dar și defensorilor Casei Bisericii. Cei mai mulți colaboratori i-au parvenit din Episcopia Dunării de Jos, fapt pentru care – în *Raportul general* – mulțumea întâistătorului acestei eparhii, Nifon Niculescu.⁸⁸

Prima măsură întreprinsă ca întâistător temporar al Cadrilaterului a fost alegerea unui oraș – reședință și a unui local propice desfășurării activității în zonă. Deși cele două județe nu intrau în componența vreunei forme administrative ecleziale de tipul episcopiei sau al Mitropoliei, ierarhul teleormănean a organizat bisericește teritoriul ca o eparhie, după modelul celor din țară. Sediul era stabilit la Balcic – *centru bulgăresc de seamă, numărând peste 15 milionari, având trei biserici ortodoxe, dintre care una grecească; și fiind – ca port la mare – un oraș vizitat de toate satele, compact bulgărește, de la Bazargic înspre mare*. Și Bazargicul – capitala județului Caliacra – îndeplinea aceleași condiții, doar că prețurile erau foarte ridicate. De pildă, chiria localului prefecturii – a cărei suprafață era nu cu mult diferită de casa cu zece camere în care și-a desfășurat activitatea Administrația bisericească provizorie – costa anual 12.000 de lei, comparativ cu localul din urmă, care a putut fi închiriat cu suma de 2.500 de lei anual.⁸⁹

Pentru buna desfășurare a lucrării sacerdotale, Administrația a procurat – prin diverse mijloace – *veșminte preoțești și diaconești, antimise, cărți de ritual cu litera și limba noastră, cum și icoane de împărțit pe la școlile române, căutând în privința veșmintelor sacerdotale o împodobire potrivită cu clerul român și cu misiunea lui în această latură a țării*. Au fost obținute zece rânduri de veșminte preoțești și 7 diaconești și 200 de antimise; acestea din urmă au fost distribuite gratuit parohiilor. S-au procurat 7 rânduri de cărți de ritual și 45 de icoane comandate la Tipografia cărților bisericești, precum și 30 carnete cu certificate de botez și cununie. De asemenea, pentru aducerea la cunoștință a problemelor cu care aveau să se confrunte preoții, diaconii, cântăreții și paraclisierii în noul teritoriu, Vlădica Vartolomeu solicita profesorului universitar Nicolae Dobrescu întocmirea unui studiu referitor la organizarea Bisericii Bulgare – din care și noi am citat în această lucrare – pentru care plătea eruditului dascăl suma de 800 de lei.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 168.

⁸⁹ *B.O.R.*, nr. 2/1914, p. 163; pentru textul contractului vezi *A.A.D.J.*, fond *Dosare generale*, dosar nr. 2213/1913-1914, f. 43r-43v.

Cartea pastorală adresată populației ortodoxe la instalarea Administrației bisericești în Cadrilater era și ea tipărită în ediție bilingvă (română și bulgară), în 1.500 de exemplare pentru a fi cunoscută ca temei al activității acesteia în respectivul areal misionar⁹⁰. Toate aceste măsuri vor contribui la așezarea vieții bisericești în cadrele ei firești, precum și la sporirea încrederii populației atât în administrația românească cât și în clerul român. De mult timp nu se mai săvârșiseră în acest teritoriu slujbe după toate rigorile Tipicului și după rânduiala îndătinată a Bisericii. Ca urmare a măsurilor expuse mai sus, Arhiepiscopul Vartolomeu consemna faptul că *poporul băștinaș* devenise *plin de admirație pentru chipul și statura fătoasă* (sic!), *pentru veșmintele, vocile și modul de servire pios al clericilor români, pe care i-a însoțit cu toată evlavie creștinească în procesiunile religioase..., cu prilejul introducerii* (lui – n.n.) *în bisericile locale*.

Ca un fapt lăudabil pentru misionarii români, la Bazargic – așa cum consemna Arhiepiscopul Vartolomeu – *poporul chiar s-a despărțit de propriul lui cler bulgar, care în număr total de patru preoți n-a primit să slujească împreună cu clerul român și ne-a urmat și la biserică și în procesiunea prin oraș cu un adevărat entuziasm creștinesc*⁹¹. Acest eveniment vorbește de la sine despre impactul pe care îl avea slujirea superioară a clericilor români, instruiți în spiritul respectului față de lucrările sfinte ale Bisericii, dar și cu privire la rigoarea cu care Vlădica Vartolomeu și-a alcătuit personalul component al administrației sale.

Ca să nu mai vorbim că și cei de alte religii – este vorba de musulmani și evrei – își exprimau admirația pentru ținuta preoților și slujitorilor români.

Subliniind acest fapt – impactul misionar, datorat ținutei responsabile manifestate din partea preoților români vlădica arăta că o parte dintre clericii bulgari manifestau o atitudine de respingere sau de detașare. Or, acest fapt și mai mult contribuia la prestigiul preoților români. Iată de ce se simțea nevoit ca în raport să amintească faptul că nu toți clericii bulgari se supuneau hotărârii de a fi secondați de preoții și cântăreții români în bisericile din orașe, deși *o astfel de îndatorire nu avea... nimic apăsător și nimic jignitor*.⁹² Au fost necesare uneori măsuri punitive. Cei mai îndărătnici s-au arătat a fi patru preoți protestatari bulgari, care au fost remiși judecării Consistoriului bisericesc, iar *căpetenia răzvrătirii* – fostul protopop al Episcopului de Varna – a fost oprit de la slujire⁹³.

⁹⁰ B.O.R., nr. 2/1914, p. 164.

⁹¹ *Ibidem*, p. 170.

⁹² *Ibidem*, p. 162.

⁹³ A.S.S., dosar nr. 136/1914, f. 426v.

Probleme pastoral-misionare și organizatorice. Soluții adoptate

Să nu uităm de problemele legate de diversitatea etnică și religioasă din Cadrilater. Aici preoții români se vor confrunta și cu diferite dificultăți datorate schismei bulgare, naționalizării excesive a bisericilor și a slujbelor bisericesti, cât și cultivării unui socialism combinat cu un naționalism șovin.

a. Schisma bulgară

Primul punct trecut pe lista de priorități în ceea ce privește activitatea pastoral-misionară a Administrației bisericesti în Cadrilater a fost situația în care se găsea o mare parte a credincioșilor ortodocși bulgari datorită declarării Bisericii lor – în anul 1872 – drept schismatică din partea Patriarhiei ecumenice de Constantinopol și de celelalte Patriarhii răsăritene. Soluția adoptată de Sfântul Sinod al Bisericii noastre, la propunerea Vlădicii Vartolomeu – a ținut cont de principiile de Drept canonic ortodox, expuse cu precizie de eruditul ierarh. Aidoma lui Melchisedec Ștefănescu, care a argumentat temeinic sfințirea Sfântului și Marelui Mir la București, înainte de declararea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, Arhiepiscopul Vartolomeu Stănescu va demonstra, fără echivoc, faptul că – datorită schimbării jurisdicției bisericesti a noului teritoriu dobrogean – ortodocșii bulgari, care astfel nu mai depindeau canonic de Exarhatul înființat în anul 1870, ieșeau *de jure* și *de facto* de sub pedeapsa excomunicării și a schismei, devenind dependenți de România și de Biserica dominantă din această țară, care păstra unitatea canonică, dogmatică și liturgică cu Patriarhia de Constantinopol.

În ședința Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 31 octombrie 1913, Ministrul Constantin G. Dissescu se adresa membrilor înaltului for bisericesc cerând lămuriri privitoare la statutul confesional al cetățenilor bulgari. Răspunsul a venit din partea Mitropolitului Pimen Georgescu, care a afirmat că aceștia vor fi considerați *omodocși*⁹⁴, *adică aparținând Bisericii... ortodoxe de stat ca și toți românii*. Toți membrii Sfântului Sinod au aprobat acest răspuns, în unanimitate⁹⁵. Dată fiind această situație, Vlădica Vartolomeu se va folosi de respectiva hotărâre pentru a explica bulgarilor binefacerea prezenței Bisericii românești în teritoriu; prezență care însemna reluarea

⁹⁴ *Omodox* înseamnă cinstitor de același fel al lui Dumnezeu.

⁹⁵ *Ibidem*, f. 69v.

legăturilor canonice, cultice și dogmatice cu Patriarhia de Constantinopol, ceea ce însemna ieșirea lor din starea de schismă.

Înfățișând – în *Cartea pastorală destinată clerului și creștinilor dreptmăritori de Răsărit din noul teritoriu dobrogean* – fericita stare a credincioșilor și clerului bulgar, care – începând cu data de 31 octombrie 1913 – erau scoși de sub schismă și reintegrați în unitatea Ortodoxiei, Vlădica Vartolomeu trata pe larg învățătura despre unitatea Bisericii lui Hristos, folosind texte biblice și patristice și încercând să-i convingă pe adresanți de marile beneficii duhovnicești aduse prin încorporarea lor în Biserica Ortodoxă Română. Cu acest prilej îndemna pe creștinii bulgari la ascultare și bună rânduială; clerului îi adresa rugămintea de a se delimita de afacerile politice și de a-și îndeplini sarcinile ce decurgeau din calitatea de slujitori sfințiți, cu toată râvna.

De asemenea, solicita credincioșilor supunere ierarhului locului, întemeind această solicitare pe eclesiologia Sfântului Ciprian al Cartaginei: *Biserica este poporul unit cu Episcopul său*, dar și pe principiul care domină viața ortodoxă: ascultare datorată preoților și iubire față de păstori lor spirituali, fapte care aduc armonie în viața Bisericii, întrucât fiecare mădular își are funcția sa specifică. În pastorală mai amintea clericilor bulgari și greci marele avantaj de a fi menținuți în posturi, precum și păstrarea tuturor averilor deținute de bisericile „omodoxe“, administrate de epitropiile acestora. Pentru toate acestea nu se cerea clerului decât pomenirea familiei domnitoare și a arhierului-delegat la sfintele slujbe și se interzicea pomenirea altui suveran sau arhieru în cadrul oficiului divin.⁹⁶

Dialogul pentru lămurirea problemelor legate de intrarea sub ascultarea canonică a Bisericii Ortodoxe Române a etnicilor bulgari a fost mai mult decât dificil deoarece – cum mărturisește Vlădica Vartolomeu – epitropiile bisericilor, care erau foarte puternice, doreau *persistarea în schismă, autonomia bisericească, rămânerea sub Exarhat, trecerea la papistășism etc.*; toate aceste pretenții erau formulate în numele poporului. Însă, cu această ocazie, Arhierul Vartolomeu a demonstrat tactul pastoral cu care de fapt aborda orice chestiune bisericească. Ca să nu mai vorbim de soliditatea argumentărilor care i-au determinat pe petenți să adopte punctul de vedere oficial românesc. Așa se face că toți au înțeles adevărul de la care și trebuia pornit în acest demers misionar. Trecerea sub autoritatea bisericească română s-a făcut *cu pace*.⁹⁷

⁹⁶ Vartolomeu STĂNESCU, „Carte pastorală destinată clerului și creștinilor dreptmăritori de Răsărit din noul teritoriu dobrogean“ (se va cita în continuare *Carte pastorală...*) în *B.O.R.*, nr. 10/1914, pp. 761-770.

⁹⁷ *B.O.R.*, nr. 2/1914, p. 170.

În acest demers un rol important l-a avut – de bună seamă – și înțeleapta hotărâre a autorităților civile românești de a păstra neatins drepturile salariale și averile bisericilor bulgărești; desigur, nu numai ale acestora. Aceste drepturi au fost consfințite și sporite prin *Legea pentru organizarea Dobrogei Noi*, care prevedea ca *plata personalului bisericilor ortodoxe* – deci și bulgărești și grecești, n.n. – și *a cheltuielilor necesare pentru întreținerea cultului se vor face de administrația Casei Bisericii*.⁹⁸

b. „Naționalizarea“ bisericilor și a școlilor

Așa cum am afirmat anterior, Biserica din Bulgaria era puternic laicizată; conform legilor ei organice epitropiile urmând a se ocupa de administrarea parohiilor. Principala preocupare a multor slujitori – dar și a învățătorilor – era mișcarea de revendicare – înțeleasă ca o luptă de dezrobire națională și de ocupare a unor teritorii, cum erau Dobrogea și Cadrilaterul – a unui naționalism șovin și dăunător bunelor relații din cadrul comunităților locale. Mai mult, Arhiepiscopia bulgărească de la Silistra, alături de cea greacă de la Tulcea, aveau drept îndatorire strângerea birului anual pe care trebuia să îl plătească fiecare cap de familie, numit *jitie* sau *hac*⁹⁹. Iar epitropiile aveau, de bună seamă, un rol important în acest trist demers. Deodată cu intrarea teritoriului județelor Caliacra și Durostor în componența României, întreținerea Bisericii și a școlilor a trecut pe seama Statului român. Am definit această situație o atenuare a acelei stări de „naționalizare“, întreținută de responsabili religioși de la Silistra sau Tulcea.

Arhiereul Vartolomeu a trebuit să justifice această măsură prin grija pe care o are statul de a se ocupa de *instrucția și educarea cetățenilor săi*¹⁰⁰. El afirma că acesta nu putea lăsa numitele îndatoriri *pe seama particularilor* din acel teritoriu; evident, din cauza nevoii de a întări elementul românesc de acolo, dar și din alte rațiuni. Interesante sunt argumentele expuse de Vlădica Vartolomeu în acest sens. Ținând cont de cunoștințele dobândite la Paris, el demonstra adresanților *Cărții pastorale* – amintindu-le totodată și dreptul puterii seculare de *a judeca și pedepsi* – că Statul român trebuie să se ocupe de *educația și instrucția*¹⁰¹ cetățenilor săi și lucrul acesta îl face prin Biserică și școală;

⁹⁸ Art. 18 din *Legea pentru organizarea Dobrogei Noi*, publicată în „Monitorul Oficial“ nr. 1 bis. din 1 (14) aprilie 1914.

⁹⁹ G. Ilioniu, *op. cit.*, p. 602.

¹⁰⁰ V. STĂNESCU, *Carte pastorală...*, p. 758.

¹⁰¹ Între cei doi termeni Vlădica Vartolomeu făcea distincție, educația revenind Bisericii și instrucția școlii, cf. Arhiereul Vartolomeu S. BĂCĂOANUL, *Scurte încercări...*, p. 73.

finanțarea de către stat a programelor acestor două instituții – considera arhiereul – erau de bun augur, deoarece numai acesta avea *mijloacele trebuitoare – și morale și materiale – de a feri Școala și Biserica și de lipsuri și de orice fel de abateri de la adevărata lor țintă*¹⁰², cum se întâmplase în vremea stăpânirii bulgare în Cadrilater.

În continuarea expunerii, autorul demonstrează carențele unui învățământ nesubvenționat de stat, folosind argumente care se întâlnesc și în lucrarea sa, *Scurte încercări de creștinism social*. Pentru actualitatea ideilor exprimate redăm integral acest text: *În mâinile particularilor, de pildă, școala nu mai poate rămâne la îndemâna celor săraci; pentru că particularul vrea și trebuie să câștige; iar săracul nu va avea de unde să-și plătească taxele învățaturii. Iar dacă va fi scutit de plată sau dacă alții vor plăti pentru el, atunci săracul nu va mai putea să fie stăpân pe voința și persoana lui, ca unul ce va datori recunoștință și deci ascultare celor ce l-au scăpat de plată pentru învățatură.*

În ceea ce privește Biserica, arhiereul-delegat se exprima astfel: *Același lucru va fi și cu Biserica; căci și întreținerea cultului costă multe parale. Statul, deci, nu poate să se conducă în chestiunile morale și sociale cum se conduce, de pildă, în chestiunile comerciale; pentru că inițiativa particulară și libera concurență dintre particulari, care dă rezultate atât de folositoare în comerț, în chestiunile de ordin politic și mai ales de ordin moral, însă nu pot – dimpotrivă – să aducă decât vătămare. Trebuind să plătească, cel sărac sau nu va putea să se instruiască și să se educe sau își va pierde independența lui personală. Și într-un caz și într-altul statul va avea în masa săracilor – care la toate popoarele (este) mai numeroasă – un cetățean de o rea calitate, pe care nu-l va putea face să respecte persoanele și proprietatea altora și să păstreze ordinea publică, decât prin frica de baionetă, ca pe animale. Un astfel de stat este un stat condamnat la pieire și periculos progresului omenirii. Și Statul român, care – chiar de când și-a luat ființă s-a arătat bun, blând și mai ales înțelept – nu se poate lăsa să fie numărat, mai cu seamă astăzi, printre statele condamnate și periculoase progresului omenirii.*¹⁰³

Aceste argumente vorbesc încă o dată despre capacitatea Arhiereului Vartolomeu de a pătrunde realitățile psihosociale specifice vremii sale. Din analiza acestor argumente reiese *larga viziune social-democrată* pe care o avea, dar și puterea de a discerne atunci când face deosebirea dintre *un creștinism*

¹⁰² V. STĂNESCU, *Carte pastorală...*, p. 759.

¹⁰³ *Ibidem*.

*social susținut de un stat laic – dar care nu contrazice valorile religioase și morale izvorâte din Evanghelie – și opresiunea exercitată asupra unui creștinism social de dictatura politică a unui stat comunist*¹⁰⁴; sau a unui stat care se lasă tot mai mult pradă ideologiei atee, cum era aceea care se făcea resimțită în Balcani încă din primii ani ai secolului al XX-lea. În acest sens, Părintele profesor Vasile Nechita îl consideră pe Vlădica Vartolomeu – pe drept cuvânt – *precursorul dialogului pe care a trebuit să-l poarte Biserica Ortodoxă Română cu regimul comunist*; cuvintele înțeleptului arhieru dvedindu-se a fi adevărate *jaloane de urmat în misiunea Bisericii*, într-un context atât de complicat cum a fost cel al relației Bisericii cu statul într-un regim comunist.¹⁰⁵

În partea finală a argumentării măsurii despre care am vorbit, Arhierul Vartolomeu se folosea de constatarea diferențelor dintre cele două națiuni: bulgară și română. El recunoștea dreptul unui grup etnic de a-și avea propriile instituții de învățământ în limba maternă dacă ar fi fost majoritar într-un teritoriu și dacă nivelul cultural general nu ar fi mai avut *nevoie de completări*. Nici unul dintre aceste criterii nu era îndeplinit de populația bulgărească. Arhierul arăta nivelul superior al școlii românești, în comparație cu cea bulgară care și-a canalizat eforturile către *lupta pentru traiu, adică în vederea conservării naționale, nicidecum pentru ideal, adică și pentru desăvârșirea sufletească a conaționalilor*.¹⁰⁶ La acestea se adăugau și diferențele de vârstă ale creștinismului românesc față de cel bulgar – mai tânăr cu 900 de ani – care echivalau cu o mai bogată experiență pentru Biserica Română. Arhierul-delegat de Sfântul Sinod în noul teritoriu dobrogean conchidea sentențios, arătând că școala bulgărească *are nevoie de o întregire și de orientare către scopul unei instituții de învățământ*. Această orientare va fi una românească, de o mare dăruire, așa cum o dovedesc realitățile din epocă.¹⁰⁷

Prin hotărârea de a trece în grija statului – prin Casa Bisericii și Casa Școalelor – asigurarea subzistenței celor două instituții de educație și instrucție, politicienii și administrația bisericească puteau să-și implementeze programele fără a întâmpina vreo împotrivire majoră, ceea ce va duce la creșterea nivelului cultural și spiritual în cele două județe, bine știut fiind faptul că România considera foarte importantă această zonă prin care se dorea asigurarea strategică a graniței de sud-est.

¹⁰⁴ Pr. conf. dr. V. NECHITA, Pr. conf. dr. Ș. BUCHIU, Pr. E. STĂNESCU, *op. cit.*, p. 82.

¹⁰⁵ *Ibidem*, pp. 73 și 81.

¹⁰⁶ V. STĂNESCU, *Carte pastorală...*, p. 760.

¹⁰⁷ Vezi C. SANDU, *op. cit.*, pp. 34-96.

c. Promovarea unui ecumenism local echilibrat pentru întărirea unității creștine în teritoriu și înfrățirea naționalităților conlocuitoare

Studierea temei ne situează la începutul secolului al XX-lea, în avangarda Mișcării ecumenice, care va cunoaște o mare dezvoltare în perioada postbelică. Înainte de emiterea *Enciclicei din 1920*, prin care Patriarhia de Constantinopol propunea Bisericilor Ortodoxe crearea unei ligi pentru unitatea Bisericilor, Vlădica Vartolomeu, prin liniile directe ale activității din Cadrilater – desigur, având în vedere și circulara Patriarhiei ecumenice din 1902, prin care se făcea chemare Bisericilor de a se apropia și colabora – va stimula promovarea unui ecumenism *echilibrat și rodnic*. Nici acest demers nu a fost ușor. Totuși, Biserica Ortodoxă Română nu ducea lipsă de o oarecare experiență în acest sens.

Ierarhii Episcopiei Dunării de Jos, începând cu Iosif Gheorghian, avuseseră de-a face cu situații similare în Dobrogea alipită României în secolul al XIX-lea. Aplicarea unor principii ecumenice viabile a fost facilitată de politica Regelui Carol I, care cerea ostașilor români – prin Înaltul ordin emis la Brăila la 14 noiembrie 1878 – să adopte o atitudine pașnică față de locuitorii din noul teritoriu, dar și să respecte familia, moravurile și religia acestora; mai ales ale musulmanilor.¹⁰⁸ Observăm aici că autoritățile române au avut o astfel de atitudine ca răspuns la o asemănătoare *disponibilitate a otomanilor spre pluralismul și toleranța religioasă*, așa cum definește Părintele profesor Nicolae Achimescu atitudinea pe care stăpânirea turcească a avut-o în Dobrogea, dar nu numai în acest teritoriu, față de credincioșii din teritoriile supuse¹⁰⁹. Această linie promovată de Carol I a fost urmată și de succesorul acestuia la tron, Regele Ferdinand I, care va promova aceeași atitudine de conviețuire pașnică. De fapt, aceasta avea o tradiție aproape multiseculară în Dobrogea.

Vlădica Vartolomeu știa că pentru a-și duce la bun sfârșit misiunea în noul teritoriu avea nevoie de participarea tuturor reprezentanților naționalităților și religiilor, cu care trebuia să dezvolte relații trainice. De aceea, el are meritul de a realiza condiții optime pentru un dialog ecumenic și interreligios într-un timp foarte scurt, dar și de a fonda așezăminte menite să întărească legăturile dintre creștini și etniile din ținuturile dobrogene. Prin programul său el a reușit să demonstreze că *dialogul creștinului cu ceilalți, în semnificația sa de mărturie creștină... reflectă faptul că o apropiere... față de ceilalți oameni trebuie să fie*

¹⁰⁸ G. ILIONIU, *op. cit.*, pp. 609-610.

¹⁰⁹ Pr. N. ACHIMESCU, *Religie, modernitate...*, p. 256.

*întotdeauna una umană, personală, relevantă și smerită*¹¹⁰, mai ales că oamenii trăiesc în interdependență și promovează relații de reciprocitate – *atât creștinii, cât și necreștinii, fiind cu toții creaturi ale lui Dumnezeu și nu pot trăi unii fără ceilalți*¹¹¹. Arhiepiscopul Vartolomeu a înțeles aceste realități și s-a folosit de dialog ca punte de legătură în relația cu ceilalți creștini și necreștini din Cadrilater-Dobrogea Nouă, dând încă o dată dovadă că *buna conviețuire din Dobrogea – promovată de români – poate și trebuie să fie luată model de revolvare pașnică a tuturor conflictelor religioase*¹¹². Vlădica Vartolomeu a ținut cont de specificul teritoriului pe care îl avea de organizat și păstorit, promovând o atitudine binevoitoare *față de oamenii care nu împărtășesc aceeași credință*. S-a folosit din plin de virtuțile unui dialog constructiv: *respectul, încrederea și prețuirea reciprocă, sinceritatea și loialitatea în duh de frățietate și iubire, smerenie și răbdare, toate coroborate cu convingerea fermă că în orice relație trebuie să existe reciprocitate, trebuie să funcționeze principiul a oferi-a primi*¹¹³.

Mai întâi, însă vom vedea care sunt principiile pe care s-a bazat programul de lucru al arhiepiscopului-delegat.

Vlădica Vartolomeu permanent a arătat că activitatea din noul teritoriu nu se poate desfășura decât *în respect față de celelalte religii*. Este vorba despre *o respectare desăvârșită a statului quo, cu perspective în același timp în ce privește resursele de trai, de a fi plătit clerul acesta – altul decât cel de limbă română, n.n. – și de către statul nostru, conform legii, de o va voi.*¹¹⁴ Nu este lipsită de interes precizarea că Statul român trebuie să subvenționeze în egală măsură atât pe clericii români, cât și pe cei greci și bulgari. Administrația bisericească provizorie din Cadrilater era privită ca un organ al noii stăpâniri românești în teritoriu. Era nevoie de demonstrarea unui înalt umanism creștin din partea acestei stăpâniri, care nu dorea să acutizeze unele tensiuni latente care ar fi existat și nici să adâncească acele diferențe etnice, ci o interesa o reală integrare a tuturor membrilor aparținând diferitelor etnii, conform direcțiilor trasate după anul 1913. Slujirea împreună a românilor, grecilor și bulgarilor – cu respectarea tuturor așezămintelor și drepturilor specifice – va conduce la înflorirea vieții bisericești din acel ținut.

¹¹⁰ Pr. N. ACHIMESCU, *Noile mișcări...*, p. 306.

¹¹¹ Pr. drd. N. ACHIMESCU, „Teologi ortodocși români față de religiile necreștine“, în *S.T.*, nr. 3/1991, p. 150.

¹¹² Pr. prof. dr. Viorel SAVA, „Religiile abrahamicе în contextul postmodernismului [recenzie]“, în *Theologia pontica*, nr. 1-2/2012, p. 216.

¹¹³ Pr. prof. univ. dr. Alexandru M. IONIȚĂ, *Studii de istoria Bisericii române* (se va cita în continuare *Studii...*), Editura Vasiliana'98, Iași, 2011, p. 115.

¹¹⁴ *B.O.R.*, nr. 2/1914, p. 162.

În al doilea rând, vlădica s-a folosit de istoria comună, dar și de modele cu impact asupra populațiilor conlocuitoare în Cadrilater, pentru a demonstra necesitatea coslujirii în Biserică. Motivațiile acesteia le va extrage Arhiepiscopul Vartolomeu din trecutul comun la care făcea referire din plin în *Cartea pastorală*. Textele următoare sunt grăitoare, în acest sens: *Cu voi fiilor și fraților de limbă bulgară* (subl. n.), *strămoșii noștri au întemeiat odinioară o puternică împărăție. Și întâlnind astăzi în voi pe pogorătorii acelora cu cari strămoșii noștri și-au purtat și și-au împărțit cândva împreună greul zilei și bucuria izbânzilor, aducerea mea aminte de strămoșii mei se înviorează mult la vederea voastră; și inima și dorul sufletului meu mă poartă astăzi către acești glorioși strămoși, cu mult mai multă pietate.*

Grecilor li se adresa astfel: *Cu voi, fiilor și fraților, de limbă grecească* (subl. n.), *strămoșii noștri au luptat și s-au ostenit odinioară împreună pentru întărirea credinței, pentru slava Bisericii lui Hristos, cea una sfântă, sobornicească și apostolească și pentru mângâierea sufletelor lor. Și mângâiat este sufletul meu astăzi văzându-vă, căci vederea voastră îmi înviorează aducerea aminte de acei fericiți strămoși, care – veacuri de-a rândul – s-au întrecut să facă atâtea danii bogate așezămintelor creștinești ale elinilor și au mângâiat cu ele atâtea suferințe, încât cu dreptul creștinătatea îi poate numi peste tot și totdeauna stâlpi și împlinitori desăvârșiți ai Evangheliei lui Hristos.*¹¹⁵

Vlădica Vartolomeu nu făcea nici o distincție între creștinii de naționalități diferite pe care îi chema la împreună-lucrare, pe baza unității credinței deopotrivă împărtășite. Se accentua astfel unitatea de credință, care trebuie să ocupe un loc central în slujirea lui Hristos, în detrimentul unor artificiale accentuări ale diferențelor etnice, sociale, politice, care – prin natura lor vremelnică – zădărniceau o fructuoasă lucrare bisericească. De fapt, aici se pune în evidență adevărul că ecumenicitatea Bisericii lui Hristos trece peste toate diferențele, așa cum arăta la vremea sa și Sfântul Apostol Pavel; prin aceasta se arăta că oamenii sunt una prin creație și – reuniți în Hristos – sunt una în opera de mântuire înfăptuită de Fiul lui Dumnezeu, care S-a întrupat *pentru noi și pentru a noastră mântuire*.

Legăturile cu populațiile turco-tătare – găsite în Cadrilater în anul 1913 – vor fi mult facilitate de umanismul de care au dat dovadă ostașii și administrația românească în acest teritoriu. Singurii care nu au privit, inițial, cu ochi buni ocuparea Cadrilaterului de către România au fost bulgarii. Turcii

¹¹⁵ V. STĂNESCU, *Carte pastorală...*, pp. 752-753.

musulmani însă au întâmpinat Armata română *cu strigăte de bucurie*. Pricina acestei bucurii nu era – după cum mărturisea Ioan N. Roman – eliberarea unei populații în care s-ar fi redeșteptat vreun sentiment fratern, ci era motivată de faptul că *bulgarii* – care de la 1878 deveneau stăpâni în Cadrilater, n. n. – *prin sistemul lor de legiuire, prin interesul cel mare de a lua pământurile din mâinile musulmanilor, au desfășurat o ură de moarte asupra acestora, așa că pe la 1900 și, mai înainte, vedem* – afirma autorul – *cum convoiuri întregi de turci, bărbați și femei, bătrâni și copii se îndreptau într-un trist exodiu, prin toate schelele Mării Negre, mulți pe Dunăre și unii chiar prin Constanța, spre Anatolia, de unde strămoșii lor veniseră cu patru veacuri și jumătate înainte și unde acum guvernul otoman le oferea adăpost și loc de hrană.*

Ei își părăseau astfel căminurile și pământurile de cultură, pe care bulgarii le cumpărau pe nimic, ori le cotropeau pur și simplu, intrând în posesiunea lor prin violență, pentru a le prescrie apoi pe baza unei legi speciale, cu termen de prescripțiune redus, făcută parcă anume, de legiuitorul bulgar, în acest scop (Ioan N. Roman). De aceea, *populația musulmană a primit regimentele [Armatei române] și administrația ca pe niște eliberatori de un jug umilitor și de nesuferit... Deci, calda simpatie cu care au fost primite trupele române, încrederea desăvârșită ce și-o puneă populația oropsită, în noii stăpânitori, toate manifestațiile, toate speranțele acestei populații oprimate și maltratate, nu le putem deslega și a le găsi originea, decât în credința că mântuirea lor, de arbitrajul unei stăpânirii sălbatice, de la români le va veni¹¹⁶.*

Această stare de lucruri va facilita, pe viitor, dialogul ortodox-musulman, de care Vlădica Vartolomeu nu se va ocupa în mod expres; el va fi stimulat, mai ales, în timpul păstoririi Episcopului Constanței, Gherontie Nicolau (1926-1942)¹¹⁷. Negreșit că acest dialog – care și astăzi se poartă cu rezultate practice – este susținut și de tradiția bimilenară a conviețuirii închinătorilor lui Hristos cu cei ai lui Allah. Așa se face că – în ciuda diferențelor religioase destul de mari – s-au consemnat și căsătorii mixte, cu treceri fie la creștinism, fie la religia musulmană. Nu sunt puține cazuri, în care fiecare și-a păstrat propria credință, iar copii fac parte din comunitatea religioasă majoritară.

Ca modalitate de lucru pentru promovarea acestui ecumenism local de avangardă – de întărire a unității interortodoxe și de promovare a bunei conviețuirii interreligioase și interetnice – Arhiepiscopul-delegat în Cadrilater va

¹¹⁶ Vezi C. SANDU, *op. cit.*, pp. 62-63.

¹¹⁷ Vezi detalii la Diac. Arghir I. VĂRNAV, *Carte omagială cu ocazia aniversării a cinci ani de păstorie a P.S.D.D. Gherontie, Episcopul Constanței – Vechiul Tomis și Durostorului*, Tipografia „Lucrătorii asociați”, Constanța, 1931, pp. XV-XVI.

folosi dialogul cu reprezentanții bulgarilor și grecilor; avea în vedere și fondarea la orașe a câtorva instituțiuni de împrietenire și unire sufletească între toți creștinii locului, având pentru aceasta rezervate de însăși reședința administrației din Balçic două sale (săli), menite întrunirilor ce aveau să se țină în acest scop.¹¹⁸

Numirea sa ca profesor la Facultatea de Teologie din București nu i-a mai permis realizarea acestui proiect, la nivelul dorit. Totodată, în programul misionar conceput pentru Cadrilater, vlădica își propusese să înființeze și o grupare de sprijinire a văduvelor, orfanilor și săracilor creștini ortodocși de toate limbile, cu sucursale în toate orașele și chiar la sate. Primul pas fusese realizat prin donarea din propriul salariu de către vlădica – este vorba de acea sumă de 200 de lei pe care o dă frunțașilor bulgari, care aderaseră la această inițiativă – și de rugămintea sa insistentă adresată responsabililor bulgari în primul rând de a se întovărăși cu românii, fapt care s-a realizat, așa cum mărturisea arhiereul.¹¹⁹

Aceste preocupări și eforturi de apropiere între creștinii de diferite naționalități mărturisesc dorința Bisericii Ortodoxe Române – reprezentată în Cadrilater prin Vlădica Vartolomeu – de a se deschide dialogului panortodox și intercreștin promovat prin acest precursor al Mișcării ecumenice. Această abordare a fost deopotrivă îndrăzneată dar și plină de înțelepciune; învățatul ierarh negreșit a întrevăzut necesitatea coalizării energiilor spirituale și culturale în jurul Bisericii pentru a rezista ideilor socialist-comuniste propagate tot mai accentuat în Peninsula balcanică la începutul secolului al XX-lea.

Acestea au fost în general problemele întâmpinate în noul teritoriu dobrogean a căror rezolvare a depins, așa cum am văzut, de personalitatea covârșitoare a Arhiereului Vartolomeu, dar și de colaborarea cu statul, ca reprezentant al Sfântului Sinod pentru implementarea unui program coerent, posibil de susținut.

Metode și mijloace folosite de Administrația bisericească provizorie în Cadrilater

Am observat în cele anterioare că Vlădica Vartolomeu a preferat folosirea aceluși dialog ponderat față de uzitarea măsurilor autoritare, ceea ce

¹¹⁸ *B.O.R.*, nr. 2/1914, p. 171.

¹¹⁹ *A.S.S.*, dosar nr. 136/1914, f. 427r.

denotă cunoașterea realităților din teritoriul respectiv. Nu vom insista acestui fapt, fiind dezvoltat mai sus.

1. Una dintre nevoile stringente în Dobrogea Nouă era formarea unui personal clerical de elită, care să răspundă nevoilor pastoral-misionare și de organizare; preoțimea în primul rând trebuia adusă repede la un nivel cel puțin satisfăcător. Populația creștină din acest ținut nu ducea o lipsă totală de slujbe religioase, care se săvârșeau – chiar dacă nu în condițiile cerute de rânduiala Bisericii – și animau viața creștină de aici. Era nevoie de o accentuare a elementului liturgic, care – cum bine se cunoaște – este metoda cea mai eficace de atragere a oamenilor către o instituție bisericească, menită să împlinească un anume gol spiritual sau duhovnicesc resimțit de populație. De aceea, pentru a facilita instalarea preoților români în parohii, Vlădica Vartolomeu identifică un prim mijloc ce consta în organizarea de procesiuni. Ele au avut un mare impact asupra credincioșilor, așa cum acesta consemna și în *Raportul general*. Asemenea manifestări liturgice erau însoțite de prezența ierarhului și, bineînțeles, de predică, fapt care predispucea pe cei prezenți ca într-o atmosferă plăcută și emoțională să primească principalele învățături creștine și să înțeleagă că menirea Evangheliei lui Hristos este aceea de a înălța ființa umană.

2. Pentru consolidarea elementului românesc – atât de necesar misiunii în Cadrilater – vlădica, așa cum am amintit, a numit – pe lângă clericii bulgari și greci – slujitori români, motivând această hotărâre prin faptul că era necesar ca prin aceasta să se exprime suveranitatea României, dar și pentru a răspunde nevoilor acelor cetățeni români care participau la sfintele slujbe. Am observat mai sus că prezența preoților români în bisericile *omodoxe* avea și menirea de a ține sub observație eventualele activități subversive, deși nu acesta era motivul principal al numirii lor la respectivele parohii, ci de a fi un îndemn viu spre mărturie ortodoxă prin simpla lor prezență acolo. Introducerea limbii române în cult s-a făcut treptat, ținându-se cont de sensibilitățile creștinilor, dar și de instabilitatea specifică perioadei de după război; practicându-se de fapt o politică plină de înțelepciune.

Obligativitatea de a se săvârși – la zilele naționale ale României – Te-Deum-uri, dar și pomenirea familiei domnitoare și a arhierelui locului în cadrul slujbelor avea menirea de a întări autoritatea română în Cadrilater, așa cum am arătat anterior. Bineînțeles, aceste măsuri au întâmpinat, uneori, opoziția sau măcar indiferența clericilor de alte naționalități. Astfel, Episcopul Nifon s-a

văzut nevoit să tipărească un tablou cu zilele și orele pentru săvârșirea acestor oficii liturgice.¹²⁰

Tot pe această linie se înscriau și eforturile pentru stimularea învățământului românesc. Vlădica Vartolomeu – așa cum mărturisea, având *norocul* de a *binecuvânta deschiderea școalelor românești în toate orașele județului Caliacra și de a fi binecuvântat... și prima serie de învățători sătești români sosiți*¹²¹ în același județ – se înscrie între cei mai consecvenți susținători ai școlii în acel ținut; tradiția de promovare a unui învățământ în limba multora dintre locuitorii Dobrogei Noi – inițiată și cultivată de autoritățile române – se păstrează până astăzi, fapt consemnat și de vizitele ierarhilor noștri în acele părți.

3. Un mijloc eficace pentru stabilirea de bune raporturi cu populațiile băștinașe a fost și tipărirea în 1.500 de exemplare a *Cărții pastorale*, în cuprinsul căreia semnatarul dădea glas simțămintelor sale creștine, chemând adresanții la pace și conlucrare și dovedind avantajele încorporării maselor de creștini în Biserica Ortodoxă Română – *scoaterea de sub schismă și păstrarea drepturilor și averilor bisericilor și slujitorilor*; prin aceste pastorale se făcea cunoscut tuturor și programul de lucru pe teren misionar. Desigur, spiritele multor creștini – agitate de suferințele și zvonurile care întotdeauna însoțesc conflagrațiile și schimbarea autorității – vor fi fost domolite de acest foarte bine scris cuvânt.

4. Am observat, de asemenea, că a fost utilizat și un mijloc eficace pentru unificarea forțelor multinaționale din Cadrilater. Este vorba de înființarea instituțiilor de împrietenire – atât de necesare într-un mediu ostil, adeseori, românilor – care creau posibilitatea schimburilor culturale și spirituale, a unui dialog fundamentat pe baze reale ale conviețuirii locale.

5. Menționăm și metoda prin care Arhiepiscopul Vartolomeu aducea la cunoștința preoților români situația – din punct de vedere istoric – a Bisericii bulgărești, prin editarea studiului profesorului Nicolae Dobrescu. Purcedea la acest mijloc de întărire a conștiinței ortodoxe, conștient fiind că familiarizarea cu problemele întâlnite va fi o piatră fundamentală așezată la temelia dialogului și a cooperării cu noii colegi și păstoriți.

6. Nu vom uita nici de măsura temerară prin care arhiepiscopul solicita preoților români să nu pretindă sume pentru serviciile religioase, cel puțin pentru o vreme. Acest fapt, comparativ cu pretențiile unor preoți bulgari oportuniști, a adus mare mulțumire în rândurile majoritar sărace ale masei credincioșilor, care au înțeles scopurile înalte ale administrației românești. Faptul în sine – poate

¹²⁰ A.S.S., dosar nr. 137/1914, f. 116r.

¹²¹ B.O.R., nr. 2/1914, p. 170.

minor – a contribuit la ridicarea prestigiului Bisericii Ortodoxe Române în acest areal misionar.

Desigur sunt și alte aspecte legate de activitatea Administrației bisericești române în Cadrilater, care ar putea fi abordate în amănunt. Am dorit să le menționăm pe cele mai importante, ca o bază pentru un studiu viitor, studiu care trebuie făcut pentru a evidenția o lucrare atât prolifică – atât din punct de vedere spiritual, cât și din punct de vedere cultural – împlinită cu zel pastoral de unul dintre cei mai vrednici ierarhi ai Bisericii noastre. Biserica Ortodoxă Română va dezvolta în Cadrilater o activitate care – cu timpul – se va extinde nu doar până în anul 1940; însă va cunoaște o vădită accentuare sub oblăduirea vrednicului de pomenire Gherontie Nicolau, Episcopul Constanței.

Administrația bisericească provizorie și-a desfășurat activitatea până la 1/14 aprilie 1914, dată la care – datorită intrării în vigoare a *Legii pentru organizarea Dobrogei Noi* – Cadrilaterul trecea sub ascultarea canonică a Episcopiei Dunării de Jos. Episcopul Nifon Niculescu – la acea dată titular al acestui tânăr scaun arhieresc – devenea *de jure* responsabil pentru continuarea lucrării misionare desfășurate atât din partea Vlădiciei Vartolomeu Stănescu, cât și a succesorului său, Arhiepiscopul Meletie Constanțeanul. Așa cum reiese din documentele vremii, primul Arhiepiscop-delegat al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române nu se ocupase în mod expres de organizarea teritorială a parohiilor; sarcina aceasta revenind Arhiepiscopului Meletie, care nu a făcut decât să prezinte Sfântului Sinod o situație din teren.

De altfel, nu trebuie să trecem cu vederea faptul că Vlădica Vartolomeu își încheia raportul de activitate în Cadrilater cu aducerea la cunoștință înaltului for bisericesc că se preocupase și a faptului că încercase să întocmească o situație a parohiilor din noul teritoriu; în acest sens, adresându-se prefectilor, care – prin mijloacele specifice – ar fi putut obține informațiile solicitate prin adrese oficiale. Din păcate acest lucru nu s-a adus la îndeplinire, decât de către prefectul rezident la Bazargic, care raporta despre situația din județul Caliacra. Însă – la 31 ianuarie 1914 – Vlădica Vartolomeu nu mai conducea destinele Administrației bisericești.¹²²

La 24 octombrie 1914, Episcopul Nifon Niculescu prezenta Sfântului Sinod, după o scurtă corespondență cu guvernul, două „tablouri“ privind organizarea în parohii a localităților din județele Durostor și Caliacra, precizând localitățile arondate, distanța dintre ele, componența parohiei, hramul bisericii, numărul de familii ortodoxe și „străine“. Erau 41 de parohii în județul Caliacra și

¹²² A.S.S., dosar nr. 136/1914, f. 427v.

32 în Durostor¹²³. Ne-am putea întreba de ce Vlădica Vartolomeu nu a întreprins un asemenea demers de la bun început? Opinăm că motivul principal va fi fost constituit de condițiile climatice ale zonei, dar și de faptul că drumurile – mai ales în anotimpul rece – deveneau impracticabile, așa cum se plângea vlădica în *Raportul general*, înaintat Sfântului Sinod. Să ne amintim că acesta a activat în Cadrilater între 1 noiembrie 1913 și 1 ianuarie 1914.

Dacă nu a reușit să dea o organizare bisericească *in integrum* a celor două județe nu putem să nu observăm temeliile solide pe care a așezat misiunea românească în Dobrogea Nouă. Principiile după care acesta a acționat au fost de natură să realizeze o rapidă legătură între români și celelalte națiuni conlocuitoare. Ponderația și tactul misionar au condus la introducerea elementului românesc bisericesc și laic în Cadrilater, fără convulsii menite să subrezească societatea în formare. Deși iredentismul bulgar a reușit temporar să câștige teren – Cadrilaterul reintrând sub stăpânirea vecinilor de la sud în scurta perioadă dintre anii 1914-1916 – în acest teritoriu a învins, treptat, spiritul tolerant al românilor și cultura lor superioară; un rol important revenind, pe drept cuvânt, Vlădiciei Vartolomeu ale cărui argumente au răzbătut și au avut ecou în conștiința păstoriților săi.

Strategia adoptată, deși cerea eforturi mari din partea românilor ortodocși, acrivia alegerii personalului administrativ și pastoral, conlucrarea cu autoritatea statală română, echilibrul și dialogul au fost argumente incontestabile pentru reușita misiunii ortodoxe române în Cadrilater. Problemelor întâmpinate vlădica le-a răspuns cu limpezime, folosind din plin cunoștințele și abilitățile dobândite în cadrul studiilor efectuate în străinătate.

Ineditul unor decizii și atitudini au determinat intrarea rapidă a creștinilor greci și bulgari în sânul Bisericii Ortodoxe Române; dialogul interreligios promovat s-a constituit – așa cum am arătat – într-o avanpremieră a ecumenismului practic, care a fost fondat pe principiile evanghelice ale unității în diversitate. Important că principiile unui asemenea ecumenism au fost puse în Dobrogea – această Mesopotamie a neamurilor – și nu în Transilvania; mai mult s-a constituit într-o paradigmă această bună conviețuire de milenii, pentru a atenua tensiunile confesionale din părțile ardeleni, chiar și în anii de constrângere a credinței sub regimul comunist.

Iată de ce experiența dobândită de Vlădica Vartolomeu în Cadrilater va putea fi folosită din plin în anii dictaturii comuniste din România, în dialogul cu statul ateu, care urmărea lichidarea Bisericii sau – cel puțin – exilarea ei la

¹²³ Vezi „tablourile“ complete în *A.S.S.*, dosar nr. 137/1914, ff. 405r-410v.

periferia societății. Faptul că Vlădica Vartolomeu a activat într-un teritoriu înțelenit din punct de vedere misionar, bântuit de germenii ateismului – deși nu vom uita că avea un colaborator cointeresat în Statul român – a contribuit la formarea unei atitudini pe care o va folosi din plin ucenicul acestuia, Patriarhul Justinian Marina (1948-1977), în relația cu puterea seculară postbelică, pentru salvarea Bisericii românești. Multe dintre așezămintele care germinau în mintea Vlădicii Vartolomeu și pe care, parțial, le-a introdus în proiectul de organizare a Cadrilaterului, vor deveni realitate în timpul slujirii sale ca Episcop al Râmnicului, dar și în activitatea Patriarhului Justinian.

Departe de a fi realizat o organizare definitivă, Vlădica Vartolomeu a dat o direcție clară lucrării bisericești în Cadrilater, fixând cadrele misiunii, pe care a impulsionat-o cum numai el știa prin zelul său, sprijinindu-se pe abnegația unor colaboratori atent selecționați. Din acest motiv, dar și din alte considerente enunțate în corpul abordării noastre, credem că activitatea *Administrației bisericești provizorii* în Cadrilater a fost una benefică pentru Biserică, dar și pentru relațiile dintre români și celelalte națiuni conlocuitoare din teritoriu, care a beneficiat în cei douăzeci și șapte de ani de administrație bisericească de un real progres pe toate palierele vieții.